

Duurzaamheidsverslag 2017

Universiteit
Leiden

Bij ons leer je de wereld kennen

Duurzaamheidsverslag Universiteit Leiden 2017

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Feiten en cijfers	5
1. Het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Leiden	7
2. Duurzame Huisvesting	11
3. Energie	15
4. Water	19
5. Duurzaam inkopen en beleggen	21
6. Afval	25
7. Mobiliteit	31
8. CO ₂ -footprint	35
9. Onderwijs en onderzoek	37
10. Bewustwording en betrokkenheid	41
11. Organisatie en uitvoering	45
12. Nieuwe duurzaamheidsdoelstellingen	47
Bijlage A: Stand van zaken van de doelstellingen uit het Milieubeleidsplan 2016-2020	48
Bijlage B: De vragen uit de stakeholderenquête.....	51
Bijlage C: Overzicht van opleidingen en vakken over duurzaamheid per 31 december 2016	54
Afkortingen.....	55
Gegevens over de rechtspersoon	56

Woord vooraf

De afgelopen jaren heeft de Universiteit Leiden intensief gewerkt aan het verbeteren van de duurzaamheid binnen de eigen organisatie. Het jaar 2017 is het eerste jaar waarover zij een duurzaamheidsverslag heeft samengesteld. De universiteit wil hiermee verantwoording afleggen over de wijze waarop zij invulling geeft aan de noodzaak om zuiniger om te springen met grondstoffen en energie, ten behoeve van de huidige generatie en van toekomstige generaties. Daarnaast wil zij een actieve bijdrage leveren aan het bevorderen van bewustwording en het creëren van betrokkenheid op dit gebied bij studenten en medewerkers.

De Universiteit Leiden draagt met haar onderzoek bij aan nieuwe kennis en ze leidt studenten op om een bijdrage aan de samenleving te leveren. De universiteit heeft daarin een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarbij past ook het streven naar duurzaamheid. Duurzaamheid is de term die wordt gebruikt om in de keuzes van de universiteit niet alleen rekening te houden met de eigen, huidige behoeftes maar ook met de behoeftes van toekomstige generaties. Dit verslag is voornamelijk gericht op de thema's uit het Milieubeleidsplan 2016-2020, die een groot deel van het spectrum van duurzaamheid omvatten, zoals het verduurzamen van de bedrijfsvoering en aandacht voor duurzaamheid in onderwijs en onderzoek. In het volgende verslag zullen we ook andere aspecten van duurzaamheid opnemen, zoals inclusiviteit en rechtvaardigheid.

De effecten van het gevoerde duurzaamheidsbeleid beginnen steeds beter zichtbaar te worden. Vanaf 2017 zien we de verbruikte hoeveelheden water en energie en de geproduceerde hoeveelheid afval afnemen. Bij het realiseren van een aantal doelstellingen zijn we zelfs boven het gestelde doel uitgekomen. Ook raken steeds meer medewerkers en studenten betrokken bij het universitaire duurzaamheidsbeleid. We zijn dan ook trots op de plaats die de Universiteit Leiden inneemt bij de twee universitaire benchmarks die in 2017 zijn uitgevoerd: een 3de plaats (bij 20 Nederlandse deelnemers) in de SustainaBul en een 49ste plaats (bij 619 internationale deelnemers) in de UI Green Metric Ranking.

Maar we zijn er nog niet. Nog niet alle doelstellingen uit ons Milieubeleidsplan 2016-2020 zijn gerealiseerd. Bovendien wil de Universiteit Leiden een bijdrage leveren aan het Energieakkoord. Dit akkoord, dat in 2013 werd gesloten, is een overeenkomst tussen de Nederlandse overheid en ruim veertig organisaties over energiebesparing, duurzame energie en klimaatmaatregelen. Een van de doelstellingen van het Energieakkoord is om in 2050 geen emissies van broeikasgassen, zoals CO₂, door de mens meer te hebben in Nederland.

We werken aan de verduurzaming van onze eigen bedrijfsvoering, maar we willen ook meedenken over innovatieve oplossingen met betrekking tot duurzaamheid in het algemeen. We proberen daarom onze studenten te stimuleren mee te denken over duurzaamheidsvraagstukken. We hebben nog lang niet op alle vragen en uitdagingen een antwoord. Maar we hebben de afgelopen jaren wel meer zicht gekregen op wat wel en wat minder goed werkt, en op wat de stakeholders van de universiteit belangrijk vinden op het gebied van duurzaamheid. In dit verslag wordt daarover gerapporteerd.

De Universiteit Leiden wil met haar onderzoek en onderwijs een bijdrage leveren aan een veilige, gezonde, duurzame, welvarende en rechtvaardige wereld. In een duurzame omgeving met oog voor maatschappelijke verantwoordelijkheid kunnen studenten en onderzoekers nu én later excelleren.

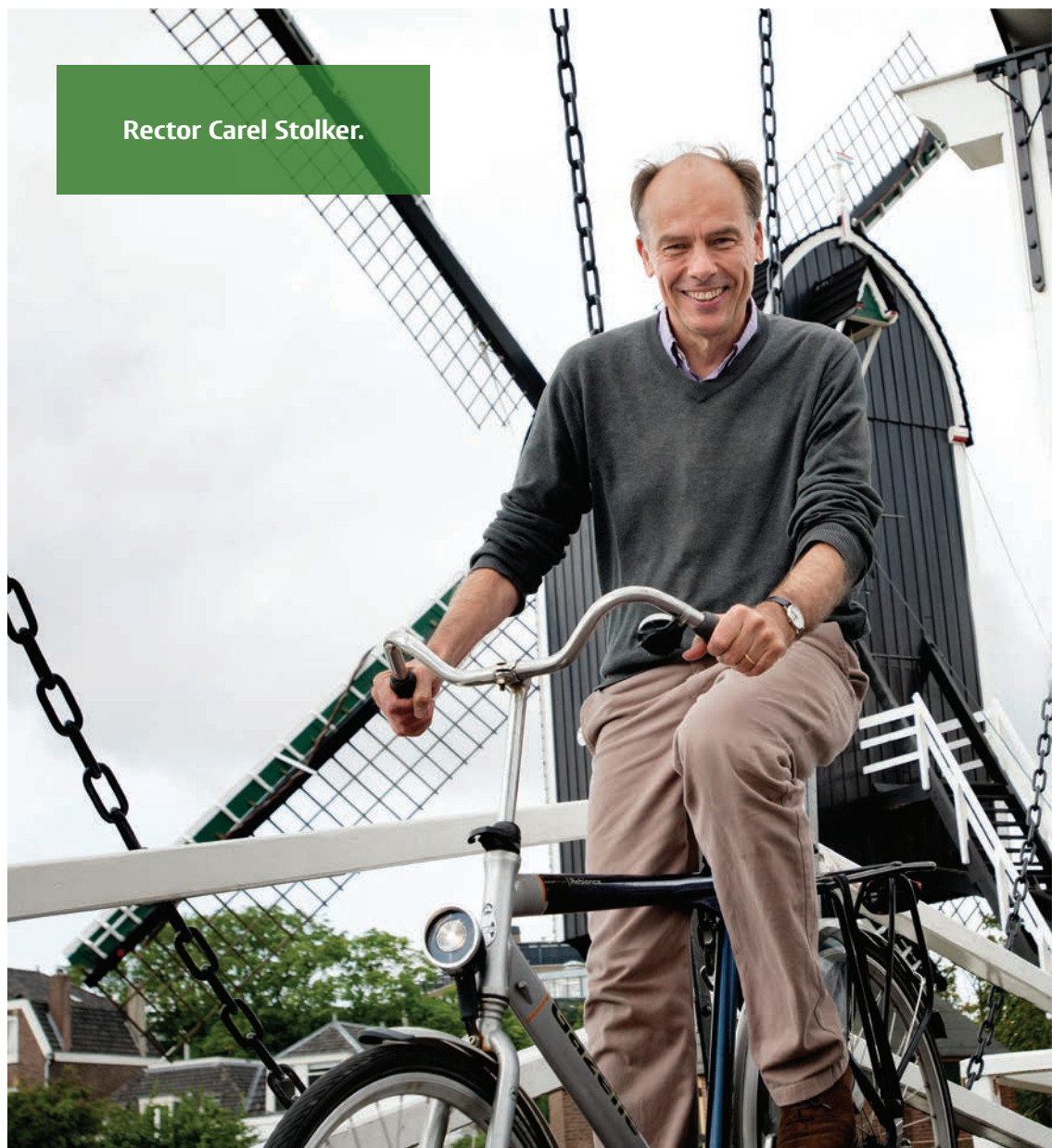
Het College van Bestuur,

Prof.mr. Carel Stolker, rector magnificus en voorzitter

Prof.dr.ir.dr.s. Hester Bijl, vicerector magnificus

Drs. Martijn Ridderbos, vicevoorzitter

Leiden, juni 2018

Rector Carel Stolker.

Feiten en cijfers

Milieubelastingsindicatoren

Onderstaande indicatoren geven, meerjarig, de milieubelasting weer van de universiteit op de omgeving (alle cijfers zijn exclusief het Leids Universitair Medisch Centrum).

NB = nog niet beschikbaar; dit wordt in de zomer van 2018 verwacht.

NWK = Noorse waterkrachtenergie

SW = Spaanse windenergie

NLW = Nederlandse windenergie

GVO = Garanties van Oorsprong

VER = Vrijwillige Emissierechten

Indicator	Categorie	2013	2014	2015	2016	2017	Doel 2020
CO ₂ -footprint (tonnen) (2017 nog niet beschikbaar)	Totaal	23.501	19.269	19.510	22.446	NB	11.223
	Per medewerker	5,6	4,3	4,2	4,6	NB	
	Per student	1,1	0,9	0,8	0,9	NB	
Energieverbruik (GJ)	Totaal	603.034	538.670	541.728	601.320	546.623	
	Per medewerker	144	120	116	123	107	
	Per student	29	25	23	25	21	
Elektriciteitsverbruik (duizend kWh)	Totaal	42.540	42.795	42.736	47.601	45.833	
	Waarvan gecompenseerd	100% NWK	100% NWK	100% NWK	45% NWK, 10% SW, 45% NLW	100% NLW	100% NL GVO's
	Zelf opgewekt	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,3%
Aardgasverbruik (duizend Nm ³)	Totaal	6.956	4.850	4.679	5.059	4.030	
	Waarvan gecompenseerd	0%	0%	0%	0%	100% <i>cookstove</i>	100% VER's
Stadsverwarming (GJ)	Totaal	6.331	4.012	4.677	5.579	6.567	
Waternverbruik (m ³)	Totaal	135.000	123.699	117.769	134.323	117.851	
	Per medewerker	32,2	27,5	25,1	27,5	23,1	
	Per student	6,5	5,6	5,1	5,5	4,6	
Watertappunten	Aantal	0	0	0	0	3	Tappunt in elk gebouw
Afval (kg)	Totaal	705.508	731.920	793.133	948.496	745.668	
Waarvan restafval, papier en karton (kg)	Totaal	651.593	689.730	743.153	803.141	652.155	
Waarvan restafval (kg)	Totaal	461.681	495.862	551.730	584.524	471.928	250.000
	Per student	22,0	22,7	23,4	23,9	18,5	
Waarvan papier en kartonafval (kg)	Totaal	189.912	193.868	191.423	218.617	180.227	
	Per student	9,0	8,9	8,1	8,9	7,0	

Benchmarks

In 2017 heeft de Universiteit Leiden meegedaan aan drie benchmarks op het gebied van duurzaamheid: de SustainaBul, de UI Green Metric Ranking en de Transparantiebenchmark. Bij de SustainaBul is de universiteit in 2017 3de geworden van 20 universiteiten en hogescholen in Nederland. Bij de internationale benchmark UI Green Metric Ranking is de universiteit in 2017 49ste van de 619 deelnemende universiteiten geworden. De Universiteit Leiden is in 2017 op de 123ste plek van de Transparantiebenchmark geëindigd (253 bedrijven namen deel, de Universiteit Leiden is geëindigd als 4de universiteit).

Leidse en Haagse deelnemers van de wedstrijd The Sustainable Business Battle, voor de meest duurzame en innovatieve oplossing van een vraagstuk van een bedrijf of instelling. The Sustainable Business Battle won in 2017 de Green Trophy van de Green Keys Leiden. De Green Keys is een Leidse studentenorganisatie die duurzaam denken en gedrag onder studenten en studentenhuizen wil bevorderen.

1. Het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Leiden

Duurzaamheid is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden. Voor de samenleving als geheel, maar zeker ook voor de Universiteit Leiden. Het eerste universitaire milieubeleidsplan, daterend uit 2009, was er nog voornamelijk op gericht de bedrijfsvoering te verduurzamen. In 2016 heeft de Universiteit Leiden een nieuw milieubeleidsplan vastgesteld, dat tot stand kwam met de inzet van een brede stuurgroep en grote betrokkenheid van studenten. Dat geeft een bredere invulling aan het milieubeleid.

Milieubeleidsplan 2016-2020

Het nieuwe Milieubeleidsplan 2016-2020 besteedt niet alleen aandacht aan het verder verduurzamen van de bedrijfsvoering, maar gaat ook in op het incorporeren van vraagstukken rond milieu en duurzaamheid in het onderwijs en onderzoek. De voornaamste doelstellingen van het milieubeleidsplan, die in de volgende hoofdstukken van dit verslag aan de orde zullen komen, zijn:

- De directe milieubelasting verder verminderen tot een niveau dat minimaal aansluit bij andere brede universiteiten.
- De zichtbaarheid van en deelname aan het milieu- en duurzaamheidsbeleid versterken bij studenten, medewerkers en omgeving van de universiteit.
- De CO₂-footprint van de universiteit in de komende jaren met 50% laten dalen.

De universiteit wil deze drie hoofddoelstellingen realiseren door activiteiten te ontplooiën op drie deelterreinen, waarbij de ambities op elk deelterrein verder onderverdeeld zijn in een aantal subdoelstellingen. Deze subdoelstellingen, die elk een specifieke letter-cijfercode hebben, worden in de hoofdstukken 2 tot en met 10 van dit duurzaamheidsverslag besproken. Een overzicht van de stand van zaken ten aanzien van de doelstellingen staat in Bijlage A. Het gaat om:

- Verbetering van de milieu- en duurzaamheidsprestaties door middel van zes meetbare thema's: duurzame huisvesting (hoofdstuk 2); energie (hoofdstuk 3); water (hoofdstuk 4); inkoop en beleggen (hoofdstuk 5); afval (hoofdstuk 6) en mobiliteit (hoofdstuk 7). De CO₂-footprint staat centraal in hoofdstuk 8.
- Verdere inbedding van duurzaamheid in de kerntaken van de universiteit: onderwijs en onderzoek (hoofdstuk 9);
- Stimulering, uitvoering en borging van initiatieven waardoor activiteiten en resultaten van het milieu- en duurzaamheidsbeleid in brede kring zichtbaar, gedragen en erkend worden (hoofdstuk 10).

Hoofdstuk 11 beschrijft vervolgens hoe de uitvoering van het Milieubeleidsplan georganiseerd is en in hoofdstuk 12 tenslotte, wordt aandacht besteed aan de toekomst van het universitaire duurzaamheidsbeleid.

Sinds de presentatie van het Milieubeleidsplan in 2016 zijn verschillende doelstellingen gerealiseerd en andere ontwikkelingen in gang gezet. Ook heeft het begrip 'milieu' inmiddels plaatsgemaakt voor het bredere begrip 'duurzaamheid'. Dat duurzaamheid steeds belangrijker is

geworden voor de Universiteit Leiden blijkt ook uit het feit dat de opening van het academisch jaar 2017-2018 in het teken stond van duurzaamheid.

Duurzaamheidsbenchmarks

De mate waarin de Universiteit Leiden in vergelijking met andere universiteiten presteert op het gebied van duurzaamheid, of de verslaglegging daarover, wordt beoordeeld in een drietal benchmarks: de SustainaBul, de UI Green Metric Ranking en de Transparantiebenchmark. De Universiteit Leiden is in 2017 door alle drie benchmarks beoordeeld.

In de SustainaBul eindigde de Universiteit Leiden op de 3de plaats van 20 deelnemende Nederlandse universiteiten en hogescholen. Bij de UI Green Metric Ranking bekleedde de universiteit de 49ste plaats van 619 deelnemende internationale universiteiten. In deze ranking was de Universiteit Leiden de 4de Nederlandse universiteit. Bij de Transparantiebenchmark eindigde de Universiteit Leiden op de 123ste plek en als 4de universiteit; 253 organisaties namen aan deze benchmark deel.

SustainaBul

Sinds 2012 bestaat er een duurzaamheidsranglijst voor Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs: de SustainaBul. Deze is opgezet door Studenten voor Morgen – het nationale studentennetwerk voor duurzaamheid in het hoger onderwijs – en fungeert als een benchmark. De bedoeling ervan is om het hoger onderwijs duurzamer te maken. Alle universiteiten en hogescholen vullen jaarlijks de SustainaBul-vragenlijst in. De onderwerpen hebben betrekking op onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering. Bij elk antwoord dienen de instellingen beleidsstukken of ander bewijs te overleggen om de antwoorden te onderbouwen. Een team van vrijwilligers controleert de antwoorden, geeft feedback en kent punten toe. De vragen die betrekking hebben op onderwijs gaan over de vraag in hoeverre duurzaamheid geïntegreerd is in de opleidingen, ook bij de minder voor de hand liggende, om daarmee het bewustzijn van studenten te versterken. De vragen die betrekking hebben op onderzoek betreffen studies naar duurzaamheid, maar ook wordt meegewogen of de bestaande kennis in multidisciplinair onderzoek wordt ingezet. Bij de vragen naar de bedrijfsvoering draait het vooral om ‘doen’: wordt groene stroom gebruikt en het afval beperkt, en is er een duurzaam aanbod in de restaurants? Ook de mate waarin getracht wordt om studenten en medewerkers bewust te maken van het belang van duurzaamheid en wat het beste werkt om hun betrokkenheid daarbij te stimuleren, wordt onderzocht.

UI Green Metric Ranking

Een internationale benchmark waaraan de Universiteit Leiden in 2017 voor de eerste keer meedeed, is de UI Green Metric Ranking, een initiatief van de Universitas Indonesia. In deze benchmark wordt elke instelling beoordeeld op de duurzaamheid van infrastructuur, energie, afvalverwerking, water, transport en onderwijs. Vooral in de categorieën afvalverwerking, water en transport scoorde de universiteit hoog.

Transparantiebenchmark

De Transparantiebenchmark wordt uitgevoerd door het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Deze benchmark vergelijkt de inhoud en de kwaliteit van de verslaglegging van grote Nederlandse organisaties van hun activiteiten op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Deze richt zich dus op de transparantie in de verslaggeving en vormt geen oordeel over de concrete activiteiten of resultaten op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Controleerbaarheid en toetsbaar verantwoording afleggen over successen, ontwikkelingen en dilemma's in en buiten de organisatie en de verslaggeving daarover worden gewaardeerd. Transparantie is hier een belangrijk thema.

Stakeholderdialoog

Het ideaal van een duurzame universiteit kan het beste gerealiseerd worden als alle belanghebbenden zich hierbij betrokken voelen: studenten, medewerkers, maar ook externe stakeholders zoals de gemeenten Leiden en Den Haag, toeleveranciers en samenwerkingspartners. Aan hen is daarom middels een enquête (zie Bijlage B) gevraagd welke onderdelen van het universitaire milieubeleid (zoals energie- en watergebruik, afvalverwerking, CO₂-emissies en dergelijke) zij belangrijk vinden en aan welke Sustainable Development Goals zij de voorkeur geven.

Er zijn 25 stakeholders benaderd; 12 van hen hebben input gegeven. Het aantal respondenten was te klein is om representatief te zijn voor de doelgroep als geheel. Wel kwam uit de enquête naar voren dat men de meeste waarde hechtte aan het stimuleren van bewustwording en betrokkenheid, waarbij men een belangrijke rol zag weggelegd voor goed onderwijs op het gebied van duurzaamheid. Daarnaast vonden stakeholders belangrijk: klimaatverandering, duurzame energie, duurzame huisvesting, de bescherming van zeeën en oceanen, het herstel van ecosystemen en biodiversiteit, duurzame consumptie en productie en gelijkheid van mannen en vrouwen.

Samenwerkingsverbanden

De Universiteit Leiden maakt deel uit van verschillende samenwerkingsverbanden op het gebied van duurzaamheid. Zij werkt hierin samen met de gemeente Leiden, en is betrokken bij het samenwerkingsverband Economie071 en het Centre for Sustainability van de drie samenwerkende universiteiten: Universiteit Leiden, TU Delft en Erasmus Universiteit Rotterdam. De stakeholderdialoog die bij het maken van dit verslag op gang is gekomen, kan een nieuwe impuls geven aan een grotere zichtbaarheid en meer participatie van de omgeving bij het duurzaamheidsbeleid van de universiteit.

Duurzaam slopen wordt vanaf 2017 toegepast bij het oude practicumgebouw LCP (de laagbouw) en bij de Gorlaeushoogbouw van de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Dit project heeft de BREEAM-NL-score *Excellent* gekregen voor de sloop en demontage in de voorbereidingsfase.

Het Gorlaeusgebouw op de Science Campus dat in 2016 in gebruik genomen is, is gewaardeerd met het BREEAM-NL Nieuwbouwcertificaat *Very Good*. Dit is met name te danken aan het gebruik van warmte-koudeopslag (WKO).

2. Duurzame Huisvesting

Een duurzaam gebouw is niet alleen energiezuinig, maar ook prettig om in te verblijven. Het verduurzamen van gebouwen kan een bijdrage leveren aan zowel Nederlandse als Europese doelstellingen op het gebied van duurzaamheid. Een instrument dat de laatste jaren veel wordt toegepast om de duurzaamheid van gebouwen integraal te meten en te beoordelen, is BREEAM-NL (Building Research Establishment Environmental Assessment Method for the Netherlands). Om een BREEAM-NL-kwalificatie te verkrijgen wordt de duurzaamheid van een gebouw bepaald aan de hand van negen categorieën, zoals het energie-, water- en materiaalgebruik, maar ook de afvalproductie en het aantal transportbewegingen van en naar het gebouw. In diverse categorieën kan een van vijf oplopende scores worden behaald: *Pass*, *Good*, *Very Good*, *Excellent* en *Outstanding*.

Nieuwbouw en grootschalige renovatie

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Duurzame Huisvesting 1

Vanaf 2016 wordt voor nieuwbouw en voor grootschalige renovaties minimaal de BREEAM-NL-score *Very Good* behaald, met de nadruk op energiebesparing en -efficiëntie.

Bij het nastreven van de BREEAM-NL-normen voor nieuwbouw en grootschalige renovaties legt de universiteit de nadruk op energiebesparing en -efficiëntie. Op deze manier kan een financieel evenwicht worden bereikt tussen de duurzaamheidsambities en de grote investeringsopgave die de universiteit heeft op vastgoedgebied. Sinds het verschijnen van het Milieubeleidsplan is alleen nieuwbouw gepleegd op het Leiden Bio Science Park (LBSP). Het Gorlaeusgebouw van de Science Campus, dat in 2016 in gebruik genomen is, is gewaardeerd met het BREEAM-NL Nieuwbouwcertificaat *Very Good*. Dit is met name te danken aan het gebruik van warmte-koudeopslag (WKO). Ook voor de nieuwbouw en renovatie van de Humanities Campus in de binnenstad van Leiden overweegt de universiteit WKO toe te passen (zie ook hoofdstuk 3).

Bestaande bouw

Doelstellingen in het Milieubeleidsplan

Duurzame Huisvesting 2

De Universiteit Leiden heeft eind 2016 voor alle relevante gebouwen een nulmeting uitgevoerd volgens BREEAM-NL In-Use.

Duurzame Huisvesting 3

De Universiteit Leiden heeft eind 2016 een plan opgesteld waarin haalbare ambities inclusief planning voor BREEAM-NL In-Use per gebouw staan vermeld.

De Universiteit Leiden streeft ernaar ook bestaande gebouwen zo energiezuinig mogelijk te maken. Om dit efficiënt te doen moet eerst geïnventariseerd worden waar de meeste winst te behalen is. Dat kan het beste met behulp van de BREEAM-NL-methode. In 2016 is daarom voor tien bestaande gebouwen een voorlopige BREEAM-NL In-Use score bepaald. In 2017 is dit voor nog eens 25 universitaire gebouwen gedaan. De resultaten van deze nulmeting zijn in beeld gebracht op de universitaire website (Over ons > profiel > duurzaamheid > de duurzame universiteit > duurzaam in beeld). BREEAM-NL In-Use geeft verbetermogelijkheden waarmee voor elk gebouw een plan van aanpak en een planning kan worden opgesteld. In 2018 zal de focus liggen op gebouwen die de komende tien jaar nog gewoon in gebruik zijn en waar het energieverbeterpotentieel groot is.

Gebiedsontwikkeling

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Duurzame Huisvesting 4

De universiteit zal, samen met de gemeente Leiden, voor de nieuwe ontwikkeling in de gebiedsontwikkeling van het Bio Science Park BREEAM-NL gaan toepassen met minimaal de score *Good*.

Bij de gebiedsontwikkeling van het Leiden Bio Science Park werken de Universiteit Leiden en de gemeente Leiden nauw samen. Om de kansen voor duurzaamheid verder te verkennen en te concretiseren, is in 2016 een nulmeting uitgevoerd. Aan de hand daarvan is een plan van aanpak

Bij de renovatie van het P.J. Vethgebouw zijn veel duurzame materialen gebruikt, waaronder 'refurbished' meubilair, zoals een oude laboratoriumtafel voor de bibliotheek en laboratoriumspoelbakken in de toiletten. Deze meubels komen uit andere (gesloopte) universitaire gebouwen.

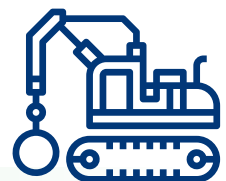

opgesteld om tot de score *Good* voor het gebied te komen. Expertisecentrum Vastgoed heeft een extern bureau opdracht gegeven om een BREEAM-NL-score *Very Good* te realiseren. Naar verwachting wordt dit certificaat in 2018 behaald.

Grootschalige sloop

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Duurzame Huisvesting 5

Vanaf 2016 wordt bij de sloop van gebouwen minimaal de BREEAM-NL-score *Very Good* behaald.

Duurzaam slopen wordt vanaf 2017 toegepast bij het oude practicumgebouw LCP (de laagbouw) en bij de Gorlaeushoogbouw van de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Dit project heeft de BREEAM-NL-score *Excellent* gekregen voor de sloop en demontage in de voorbereidingsfase.

De universiteit compenseert vanaf 2017 de CO₂-emissies van het elektriciteitsverbruik door de aankoop van GVO's van Nederlandse windenergie.

Gorlaeus Collegezalengebouw op de Science Campus. In 2018 wordt 0,3% van het totale elektriciteitsverbruik door de universiteit zelf opgewekt.

3. Energie

De Universiteit Leiden streeft naar energietransitie: het gebruik van fossiele brandstoffen moet plaats maken voor duurzame energiebronnen als zonne-, water- en windenergie. Dit gebeurt op drie manieren: door het energieverbruik als zodanig te verminderen, door zelf duurzame energie op te wekken en door duurzame energie in te kopen. De universiteit laat zich hierbij leiden door de ambities van het Energieakkoord, dat organisaties stimuleert om de energie-efficiëntie en het aandeel duurzame energie te vergroten.

Vergroten van de energie-efficiëntie

De Universiteit Leiden heeft, evenals alle andere Nederlandse universiteiten, de MeerJarenAfspraak Energie (MJA3) ondertekend. Hiermee verplicht de universiteit zich om tot het jaar 2020 de energie-efficiëntie jaarlijks met 2% te verbeteren. Om deze verplichting te kunnen waarmaken, schrijft de universiteit elke vier jaar een energie-efficiëntieplan (EEP), waarin de maatregelen staan die noodzakelijk zijn om de doelstelling te halen. Sinds 2005 is een energie-efficiëntie behaald van 2,5% per jaar.

Inkoop van elektriciteit

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Elektriciteit 1

In 2017 wordt 100% van de GVO's van Nederlandse duurzame elektriciteit gekocht.

De Universiteit Leiden heeft in 2017 circa 46.000 MWh (412.000 GJ) elektriciteit verbruikt. Dit verbruik is de laatste jaren vrijwel constant. Toch is het zo dat het elektriciteitsverbruik relatief daalt, omdat het aantal studenten en medewerkers blijft stijgen. Het 'vergroenen' van het elektriciteitsverbruik gebeurt door het kopen van Garanties van Oorsprong (GVO's). GVO's dienen om te bewijzen dat de 'ingekochte' hoeveelheid energie, die dus niet door de universiteit zelf maar elders gebruikt wordt, daadwerkelijk duurzaam is opgewekt. Met de financiële opbrengsten van de GVO's wordt de opwekking van duurzame elektriciteit elders gestimuleerd. De universiteit compenseert vanaf 2017 de CO₂-emissies van het elektriciteitsverbruik door de aankoop van GVO's van Nederlandse wind.

Zonnepanelen

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Elektriciteit 2

In 2018 wordt 0,3% van het totale elektriciteitsverbruik door de universiteit zelf opgewekt.

Sinds 2013 wekt de universiteit op beperkte schaal zelf elektriciteit op met behulp van de zonnepanelen op het dak van het Plexusgebouw. Dit levert jaarlijks 15 MWh op, ongeveer 0,03% van het totale verbruik. Hoewel deze hoeveelheid zelf opgewekte elektriciteit dus verwaarloosbaar klein is ten opzichte van het totale universitaire elektriciteitsverbruik, heeft het toch een symbolische waarde voor het milieubeleid van de universiteit. De mogelijkheden om op eigen terrein meer voorzieningen voor het opwekken van duurzame energie te realiseren zijn beperkt, vanwege de ligging in de steden Den Haag en Leiden.

Toch is de mogelijkheid onderzocht om het aantal zonnepanelen uit te breiden. Met behulp van de in 2017 toegewezen overheidssubsidie Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE+) kunnen nog meer zonnepanelen worden aangeschaft. In de loop van 2018 zullen ook de daken van het Collegezalengebouw (Gorlaeus), het Van Steenis, het Willem Einthoven, het Pieter de la Court, de Oude UB en het Kamerlingh Onnes-gebouw geheel of gedeeltelijk voorzien worden van zonnepanelen. De doelstelling van 0,3% door de universiteit zelf opgewekte elektriciteit zal daarmee ruimschoots worden behaald.

Warmte-koudeopslag

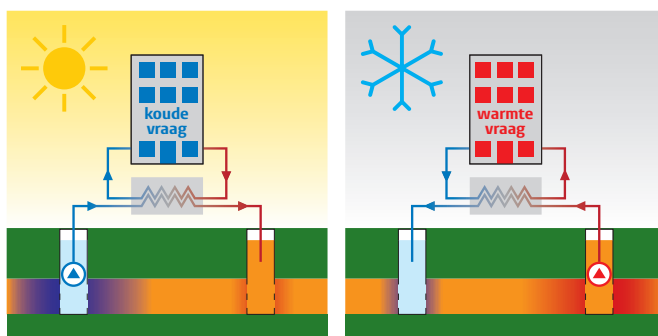
Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Gas 1

WKO wordt bij nieuwbouw en grootschalige renovaties toegepast, wanneer het kan worden terugverdiend binnen de tijd die overeenkomt met de helft van de door de fabrikant verwachte economische levensduur van de vervangende installatie.

Aardgas wordt bij de Universiteit Leiden grotendeels gebruikt voor verwarming. De universiteit heeft in 2017 in totaal circa 4 miljoen m³ gas (127.500 GJ) verbruikt. In 2017 droegen de CO₂-emissies uit aardgasverbruik voor 43% bij aan de universitaire CO₂-footprint; dit is de grootste categorie in de footprint. De buitentemperatuur is sterk bepalend voor de hoogte van het gasverbruik, dat in 2017 lager was dan het jaar ervoor.

Door de toepassing van warmte-koudeopslag (WKO) kan restwarmte uit de zomer worden ingezet in de winter. Dit kan een aanzienlijke besparing van aardgas opleveren. De universiteit heeft WKO voor het eerst toegepast bij de nieuwbouw van het Gorlaeusgebouw op de Science Campus. De verwachting was dat het aardgasverbruik hierdoor vanaf 2016 met 20% zou afnemen. Deze verwachting werd niet ingelost, omdat de gebouwen LCP en Gorlaeushoogbouw

Door de toepassing van warmte-koudeopslag (WKO) kan restwarmte uit de zomer worden ingezet in de winter. Dit kan een aanzienlijke besparing van aardgas opleveren.

langer dan voorzien gebruikt zijn, tot medio 2017. Om die reden werd het effect van de WKO pas in 2017 zichtbaar, zij het nog niet zo sterk als aanvankelijk was voorzien.

De komende jaren zal de Universiteit Leiden in het kader van het Humanities Campus-project de bestaande WSD-gebouwen (Witte Singel/Doelencomplex) in de Leidse binnenstad gedeeltelijk slopen. Een deel van de gebouwen wordt gerenoveerd en er zal nieuwbouw worden gerealiseerd. De verwarming en koeling van de bestaande gebouwen draagt voor bijna de helft bij aan het totale primaire energieverbruik. Hier ligt dus een mooie kans voor verduurzaming. Een adviesbureau heeft in 2016 vastgesteld dat de grootste verduurzaming kan worden bereikt door middel van WKO. Hiermee zou een energiebesparing van ongeveer een kwart van het primaire energieverbruik gerealiseerd kunnen worden.

Vergroenen van gasverbruik

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Gas 2

Vanaf 2017 wordt de CO₂-emissie door aardgasverbruik volledig gecompenseerd door aankoop van VER's.

Het vergroenen van het gasverbruik kan door het kopen van Vrijwillige Emissierechten (VER's). VER's zijn financiële bijdragen aan projecten die ten doel hebben de CO₂-emissie wereldwijd te reduceren. In 2017 maakte de Universiteit Leiden gebruik van deze mogelijkheid door zogeheten *cookstoves* te financieren in Kenia. Een cookstove is een kooktoestel dat verstrekt wordt aan huishoudens in ontwikkelingslanden. Door het gebruik van cookstoves is zeker vijftig procent minder hout nodig bij het koken en komt er minder rook vrij. Cookstoves zijn dus energiezuiniger en gezonder in gebruik. Ze dragen bovendien bij aan het tegengaan van ontbossing.

Het vergroenen van het gasverbruik kan door het kopen van vrijwillige emissierechten (VER's). In 2017 maakte de Universiteit Leiden gebruik van deze mogelijkheid door zogeheten *cookstoves* te financieren in Kenia.

Studenten van het Leiden University Green Office (LUGO) verkopen duurzame, navulbare waterflesjes die het gebruik van milieubelastende (wegwerp)plastics kunnen verminderen en kraanwatergebruik stimuleren.

Plastic Soup Surfer Merijn Tinga vult zijn flesje bij een van de nieuwe watertappunten van de Universiteit Leiden.

4. Water

De Universiteit Leiden gebruikt water voor zeer diverse doeleinden, die variëren van onderzoek in laboratoria, het doorspoelen van de toiletten en het zetten van koffie of thee. Slechts voor een relatief klein gedeelte van de waterbehoefte is schoon (drink)water nodig. Door kritisch te kijken naar de behoefte daaraan, kan de milieu-impact van het watergebruik beperkt worden. De Universiteit Leiden heeft in 2017 circa 117.000 m³ water verbruikt. Het gemiddeld waterverbruik per student is de afgelopen vijf jaar met bijna 2 m³ afgenomen: van 6,5 m³ per student per jaar in 2013 naar 4,6 m³ in 2017 (zie ook de tabel in Feiten en cijfers, op pagina 4).

Waterbesparing

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Water 1

Bij nieuwbouw en renovaties worden waterbesparende maatregelen genomen volgens de laatste stand van de techniek.

Bij nieuwbouw of grootschalige renovatie van gebouwen worden maatregelen genomen om water te besparen via de BREEAM-NL-methodiek. Zo zijn bij het in 2017 gerenoveerde P.J.Vethgebouw waterbesparend sanitair, waterbesparende kranen en waterbesparende (witgoed-) apparaten in de pantry's gemonteerd, is er lekdetectie in de centrale waterleiding aangebracht en zijn er stopkranen geplaatst bij de apparaten die op de waterleiding zijn aangesloten. Ook bij de (nieuw)bouw op de Science Campus worden waterbesparende technieken toegepast, waardoor de waterconsumptie verder zal dalen.

Stimuleren kraanwatergebruik

Doelstellingen in Milieubeleidsplan

Water 2

De Universiteit Leiden gaat deelnemen aan 'Join the Pipe' en installeert punten voor het tappen van kraanwater in ieder gebouw.

Water 3

In 2016 heeft de Universiteit Leiden afscheid genomen van de 'watercoolers'.

De Universiteit Leiden installeert in 2017 en 2018 35 zogeheten Join the Pipe-watertappunten op twintig locaties. Eind 2017 was er een watertappunt beschikbaar in Plexus en twee in het P.J. Vethgebouw. De overige tappunten worden in 2018 gerealiseerd. Door het aanbrengen van Join the Pipe-watertappunten stimuleert de universiteit het drinken van kraanwater. De organisatie Join the Pipe streeft naar een eerlijke verdeling van drinkwater in de wereld en gaat het gebruik tegen van milieuvriendelijk, in plastic voorverpakt bronwater. Met (de opbrengst

van) het installeren van watertappunten en de verkoop van navulbare kraanwaterflessen worden schoon-drinkwaterprojecten in ontwikkelingslanden gefinancierd. In 2018 start ook de verkoop van navulbare kraanwaterflessen met het LUGO-logo, zie ook de paragraaf over het Leiden University Green Office (LUGO) in hoofdstuk 10, op pagina 42.

De kraanwatertappunten dragen bij aan het drinkwaterproject in de sloppenwijk Madoya in Nairobi, Kenia. Scholen in de sloppenwijken hebben geen geld om de lokale waterrekening te betalen, hierdoor is er geen water op school. Door de leerlingen een herbruikbare fles te geven, kunnen zij water meenemen vanaf een tappunt of een pomp en kunnen zij zo langer op school blijven op warme dagen.

5. Duurzaam inkopen en beleggen

De afdeling Universitaire Inkoop Leiden (UIL) koopt voor de Universiteit Leiden jaarlijks een breed scala aan goederen en diensten in. Deze hebben allemaal, in meerdere of mindere mate, een nadelig effect op het milieu. In 2008 hebben de gezamenlijke universiteiten en hogescholen met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW, destijds VROM) een convenant afgesloten, waarin is afgesproken dat vanaf 2012 voor minimaal 50% van de aankopen en investeringen duurzaam wordt ingekocht volgens de criteria van IenW. Het ministerie heeft voor een aantal productgroepen minimale eisen en gunningswensen voorgeschreven op het gebied van milieu en internationale, sociale voorwaarden. Vóór 2020 moeten alle aankopen en investeringen waarvoor criteria zijn opgesteld, duurzaam worden ingekocht.

Met de inkoop van goederen en diensten was in 2017 een bedrag gemoeid van 57 miljoen euro. De voornaamste posten van inkoop van de Universiteit Leiden zijn:

- Inventaris, apparatuur, leermiddelen (22,8 miljoen).
- Reizen – transport en hotels (9,7 miljoen).
- Onderhoud van gebouwen en terreinen (9 miljoen).
- Energie en water (6 miljoen).
- Hulpmiddelen en grondstoffen zoals gassen en chemicaliën (5,1 miljoen).
- Boeken en overige (digitale) vormen van collectievorming (4,6 miljoen).

De Universiteit Leiden koopt in volgens de Europese aanbestedingsregels. Voor de inkoop van alle goederen en diensten met een waarde van meer dan 221.000 euro (exclusief btw), geldt per 1 januari 2018 dat er een Europese aanbesteding moet plaatsvinden, waarbij de criteria voor duurzaam inkopen moeten worden toegepast. In 2008 deed de universiteit vijf Europese aanbestedingen voor goederen en diensten. Dit aantal nam sindsdien toe tot een totaal van 110 Europese aanbestedingen tot en met 2017. Het gaat hierbij zowel om eenmalige aankopen als om aanbestedingen met een meerjarig karakter. De UIL voldoet al vanaf 2012 volledig aan het convenant van het ministerie: in alle gevallen waarin criteria zijn opgesteld, worden die ook door de universiteit toegepast.

Duurzaam inkopen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Inkoop 1

In 2018 hanteert de universiteit voor alle vormen van inkoop van goederen en diensten waar dit mogelijk is duurzaamheidscriteria.

Recente voorbeelden van duurzaam ingekochte goederen zijn papier, schoonmaak en computers. Bij de aanbesteding van papier is in 2017 gekozen voor de meer duurzame 75-grams in plaats van de voorheen gebruikelijke 80-grams soort. Ook diensten zoals schoonmaak worden duurzaam ingekocht. De schoonmaak wordt uitgevoerd met milieusparende middelen,

waarbij de leverancier rapporteert hoeveel er van welk middel wordt gebruikt. De aangeschafte computerapparatuur voldoet aan de laagste energieverbruiksnormen.

Door bewust om te gaan met het aantal levermomenten en de universitaire transportbewegingen uit te voeren met duurzame transportmiddelen kan de CO₂-footprint worden gereduceerd. Dit is onder andere relevant bij de aanbestedingen voor universitaire verhuizingen en de logistiek van de universitaire catering. Daarnaast koopt de universiteit soms tweedehands meubilair. De leveranciers daarvan kunnen ook gebruikt universitair meubilair opknappen voor hergebruik. Bij de lopende Europese aanbesteding voor kantoorartikelen en computerbenodigdheden bestaat het voornemen om een 'groene catalogus' aan te bieden.

UIL hanteert voor universiteitsbrede contracten normen die worden uitgedrukt in kritische prestatie-indicatoren. Wanneer een product of dienst niet voldoet aan de gestelde normen, spreekt de UIL de leveranciers hierop aan.

Ontwikkeling van duurzame criteria

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Inkoop 2

De Universiteit Leiden neemt het initiatief om voor de gezamenlijke universiteiten te komen tot duurzaamheidscriteria voor productgroepen waarvoor deze landelijk nog niet bestaan.

De Universiteit Leiden heeft de ambitie de inkoop van goederen en diensten verder te verduurzamen. Voor productgroepen waarvoor het Ministerie van IenW nog geen duurzaamheidscriteria heeft, stelt de Universiteit Leiden deze zelf vast. In 2018 wil de universiteit duurzaamheidscriteria hanteren voor alle inkoopsegmenten waarvoor dit mogelijk is. De organisatie SURF heeft voor de inkoop van ICT-producten en -diensten duurzaamheidscriteria opgesteld die het ambitieniveau van de door de overheid opgestelde criteria overstijgen. UIL zal er bij de gebruikers van de aan te schaffen goederen of diensten op aandringen dat zij milieucriteria formuleren.

Duurzaam eten en drinken

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Inkoop 3

Afhankelijk van marktaanbod en prijsstelling bestaat in 2018 80% van de productgroepen in de universitaire restaurants uit biologische of fairtrade producten, en daar waar mogelijk, uit regionale producten, met voldoende keus voor vegetariërs.

Duurzaam geproduceerd voedsel beperkt de CO₂-emissie bij de productie en bevordert de economie van de regio. De universiteit werkt aan het vergroten van het aandeel biologische, fairtrade-, vegetarische, veganistische en regionale producten in de universitaire restaurants.

Inmiddels bestaat het aanbod van de universitaire catering voor ruim 80% uit duurzame, biologische of fairtrade producten.

Studenten eten veganistisch bij het Leiden University Green Office (LUGO).

Duurzame producten worden in de restaurants van de Universiteit Leiden gepresenteerd onder het label 'Pure'. De Universiteit Leiden heeft het Pure-concept zelf ontwikkeld. Het uitgangspunt van 'Pure' is dat vegetarisch eten duurzaam is en dat dit daarom de norm moet zijn. Inmiddels bestaat het aanbod van de universitaire catering voor ruim 80% uit duurzame, biologische of fairtrade producten. De Faculty Club gebruikt zelfs uitsluitend 100% biologische ingrediënten. Het vegetarische aanbod bij de universitaire restaurants is uitgebreid, en er is ook een ruim veganistisch aanbod geïntroduceerd. De vegetarische producten zijn goedkoper geprijsd dan het niet-vegetarische assortiment, en ze worden extra onder de aandacht gebracht, bijvoorbeeld door middel van 'dagacties'.

Het aantal transportbewegingen ten behoeve van de bevoorrading van de universitaire restaurants wordt geoptimaliseerd zonder dat dit ten koste gaat van de versheid van de producten. Dat kan door bijvoorbeeld het vervoer van droge kruidenierswaren, vers en diepvries te combineren in één rit. Door continue monitoring van het verbruik kunnen levensmiddelen zorgvuldig worden ingekocht, waardoor de voedselverspilling minimaal blijft. Om voedselverspilling verder tegen te gaan wordt, bijvoorbeeld, oud brood gebruikt om croutons van te maken (voor bij de soep) en wordt overrijp fruit in een smoothie verwerkt. In de Brasserie Campus van het Wijnhavencomplex in Den Haag wordt dagsoep van de Verspillingsfabriek aangeboden, waar van reststromen van de voedingsindustrie weer bruikbaar voedsel wordt gemaakt.

Duurzaam beleggen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Inkoop 4

De universiteit onderzoekt in 2016 of de duurzaamheidscriteria voor het beleggingsbeleid nader gespecificeerd kunnen worden, bijvoorbeeld aansluitend op criteria die pensioenfondsen zoals het ABP hanteren.

De Universiteit Leiden heeft circa 150 miljoen euro 'op de bank' staan, dat wil zeggen dat het geld is ondergebracht bij het Ministerie van Financiën, het zogenoemde schatkistbankieren. Dit geld is nodig om op korte termijn te kunnen voldoen aan de lopende financiële verplichtingen, en om de geplande investeringen in huisvesting te kunnen financieren. Schatkistbankieren wordt alleen toegepast door organisaties die met publieke middelen gefinancierd worden. Het geld van de stichtingen die aan de Universiteit Leiden verbonden zijn, valt daarbuiten. De belangrijkste stichting is Praesidium Libertatis. Giften en legaten waarvan de beleggingsopbrengsten gebruikt worden om activiteiten op het gebied van onderwijs en onderzoek te financieren, worden bij voorkeur ondergebracht in deze stichting. Het vermogen van Praesidium Libertatis bedraagt circa 20 miljoen euro. Het is belegd in aandelenfondsen (40%) en in obligaties (60%).

De aandelenfondsen waarin Praesidium Libertatis belegt zijn duurzame beleggingsfondsen, zoals de fondsen die beheerd worden door de ASN-bank of het RobecoSAM Smart Energy Fund. Ook wordt belegd in duurzame *trackers* (fondsen die de beursindex volgen). Bij de beleggingen in obligaties wordt getoetst of deze voldoen aan de criteria van de UN Global Compact. Hierbij wordt getoetst op de bescherming van mensenrechten, het uitbannen van kinderarbeid en van corruptie.

6. Afval

De Universiteit Leiden volgt een driesporenbeleid om de hoeveelheid afval zoveel mogelijk te beperken: voorkomen, scheiden en recyclen. Het voornaamste doel is om afval te voorkomen. Medewerkers, studenten en bezoekers van de Universiteit Leiden produceren gezamenlijk zo'n 750 ton afval per jaar. Zo'n 65% van het afval is niet-gescheiden bedrijfsafval. Dit wordt verbrand met energierecuperatie. Ongeveer 35% van het afval zamelt de universiteit gescheiden in, zoals papier en karton, afvalhout, bouw- en sloopafval, frituurvet, glas, hoogwaardig plastic, computers en andere apparatuur.

Afval voorkomen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Afval 1

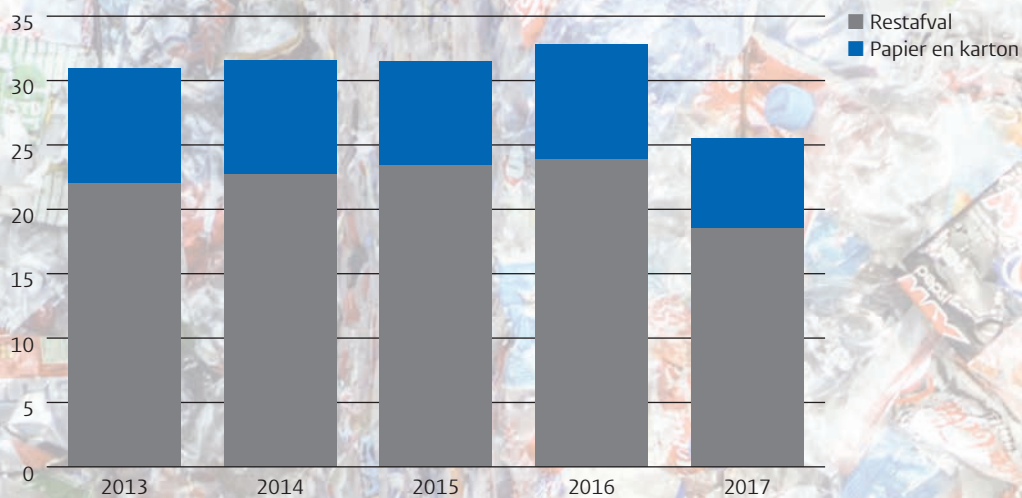
In 2017 werkt het Bestuursbureau in externe communicatie voor 95% digitaal. Het papiergebruik van het Bestuursbureau is teruggebracht tot 40% ten opzichte van 2015.

Het Bestuursbureau verstuurt vrijwel geen brieven meer aan medewerkers en studenten. Communicatie loopt via e-mail, website en sociale media. Producties zoals Onderwijs in cijfers, Onderzoek in cijfers en Personeel in cijfers worden nog uitsluitend digitaal verspreid. Notities en vergaderstukken voor overleg en vergaderingen worden op sharepoints geplaatst, er wordt geen papier meer verspreid. Papier blijft gebruikt worden voor marketing en communicatie,

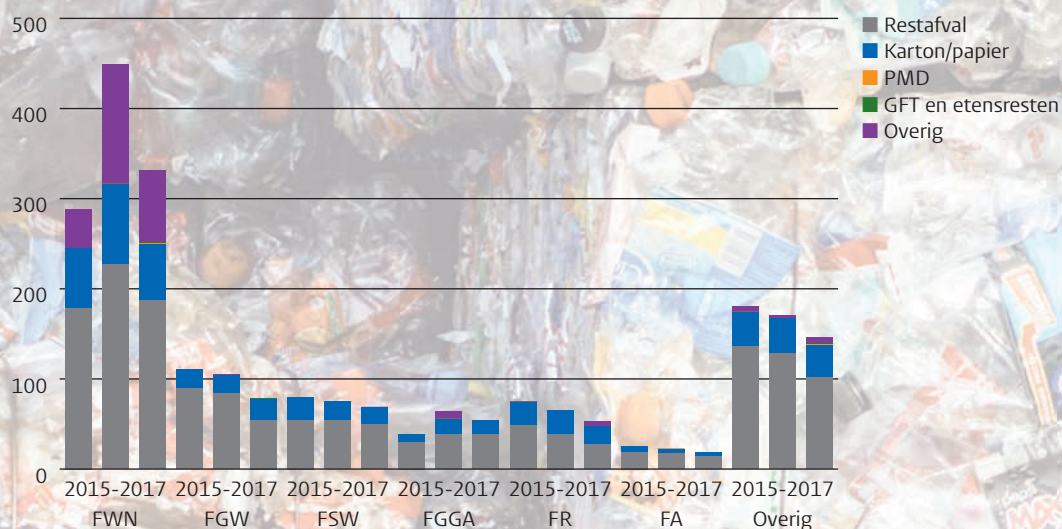

Plastic Soup Surfer Merijn Tinga deed tijdens de opening van het academisch jaar 2017 in Leiden een oproep om het gebruik van plastic flesjes drastisch te verminderen.

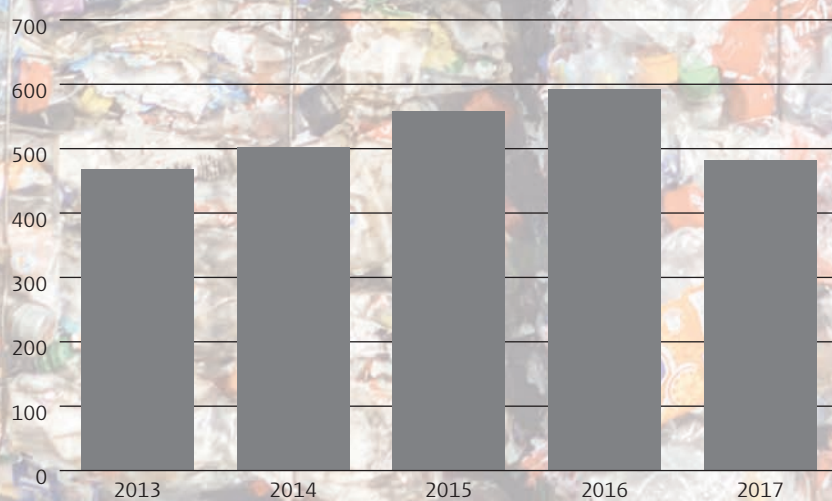
Gemiddelde hoeveelheid afval per student (in kg)

Verdeling afvalstromen per faculteit en overige eenheden (in tonnen)

Hoeveelheid restafval totaal (in tonnen)

waaronder de studentenwerving. Het blijkt nog steeds nodig om naast digitale kanalen ook brochures te blijven inzetten: hier is veel vraag naar. De brochures worden sinds 2017 duurzaam en klimaatneutraal geproduceerd (papier en drukwijze). Tegenover een daling van het papiergebruik in de eerste categorieën staat daarom een stijging van de inzet van geprinte media als gevolg van toenemende wervingsactiviteiten, bijvoorbeeld op internationale beurzen. Per saldo is het papiergebruik ongeveer gelijk gebleven. De verwachting is dat dit de komende jaren niet wezenlijk zal veranderen.

Afval verminderen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Afval 2

Jaarlijks vermindert de hoeveelheid afval van de Universiteit Leiden tot maximaal 25 kilo per student in 2020.

Het resultaat van deze doelstelling wordt gemeten aan de hand van de totale hoeveelheid papier- en kartonafval plus restafval per jaar, gedeeld door het aantal studenten (zie Feiten en Cijfers, pagina 4).

In de grafiek hiernaast is te zien dat dit gemiddelde de afgelopen jaren gestaag toenam. In 2017 zette echter een daling in naar een gemiddelde van 26 kilo afval per student. Bij de meeste faculteiten en eenheden zette deze dalende trend in 2016 al in, de verwachting is dan ook dat deze trend door zal zetten. Bij de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (FWN) en de Faculty of Governance and Global Affairs (FGGA) was dat niet het geval. In 2016 kwam een grote hoeveelheid bouw- en sloopafval en glas vrij bij de gedeeltelijke sloop van het Collegezalengebouw, het opruimen van de kelders en de verhuizing naar het Gorlaeusgebouw (FWN). Ook werd in 2016 het nieuwe Wijnhavencomplex (FGGA) in gebruik genomen, waar jaarlijks ongeveer 25 ton aan bedrijfsafval vrijkomt van medewerkers en studenten.

Afval scheiden

Doelstellingen in Milieubeleidsplan

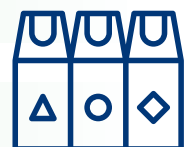
Afval 3

Het aandeel te verbranden bedrijfsafval is in 2020 teruggebracht tot minder dan 250 ton.

Afval 4

In alle universitaire gebouwen (50 personen of meer) komen uiterlijk in 2017 inzamelpunten voor plastic, papier en bedrijfsafval.

Het tweede spoor in het beperken van de hoeveelheid afval is het streven om afval meer te scheiden. Dat kan aan de bron of door nascheiding. In 2016 is ingezet op het bereiken van een

hoger scheidingspercentage en een betere nascheiding. Het te verbranden bedrijfsafval kan zo verder worden teruggebracht tot minder dan 250 ton in 2020. Na jarenlange toename was de hoeveelheid te verbranden bedrijfsafval in 2017 terug op het niveau van 2013.

Het UFB heeft een coördinerende rol in het afvalbeheer en is verantwoordelijk voor het contractmanagement. Een groter scheidingspercentage kan bereikt worden door afvalbakken met meerdere compartimenten voor de verschillende soorten afval te plaatsen. De bereidheid van studenten en medewerkers om hun afval te scheiden is vanzelfsprekend in hoge mate bepalend voor het eindresultaat.

Er zijn vier afvalstromen: restafval; papier-en-kartonafval; GFT-afval (groente-, fruit- en tuinafval); en PMD-afval (afval van plastic verpakkingen, metaal en drinkpakken). GFT-afval en etensresten gaan naar een vergister. Een deel daarvan wordt omgezet in biogas. Het restant wordt verwerkt tot een bodemverbeteraar. Papier en karton wordt gewassen en verwerkt tot nieuw papier en karton. De afvalmarkt is op dit moment nog niet in staat om het PMD-afval van overheidsinstanties te recycelen.

In de volgende universitaire gebouwen zijn in 2017 en 2018 afvalscheidingsstations geplaatst: het Kamerlingh Onnes-gebouw, de Sterrewacht, Plexus, de Oude UB, het Lipsius, het Huizinga, het Arsenaal, het WSD Noord en Zuid, Café Ubé, het Pieter de la Court, het Snellius, het Huygens, het Gorlaeus, het Van Steenis, het Willem Einthoven en de locaties van Campus Den Haag. (Wijnhaven, Anna van Bueren en Schouwburgstraat). Daarnaast is/wordt op centrale plekken in universitaire gebouwen een inleverpunt ingericht voor batterijen, toners, cartridges en schrijfgerei.

In veel universitaire gebouwen zijn inmiddels afvalscheidingsstations geplaatst.

De universiteit verzamelt data over haar afvalstromen om daarmee de nieuwe aanbesteding voor afvalverwerking beter in de markt te kunnen zetten. Omdat PMD-afval minder gemakkelijk aan te besteden is dan de andere afvalstromen, wordt getracht de verwerking van het dit afval in een apart contract onder te brengen. Ten behoeve van de representativiteit van de data over afvalstromen stimuleert de universiteit medewerkers en studenten om afval zo zorgvuldig mogelijk te scheiden. Per kwartaal zullen de data gerapporteerd worden, zodat, indien nodig, snel kan worden bijgestuurd.

Afval recyclen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Afval 5

Vanaf 2017 worden goederen die binnen de universiteit overbodig zijn aan medewerkers en studenten aangeboden via een webwinkel. In 2020 bedraagt het aantal transacties via de webwinkel 200 per jaar.

Ook het recyclen van afgedankte goederen zou een mogelijkheid kunnen zijn om de universitaire milieubelasting verder omlaag te brengen. Daarom heeft de Universiteit Leiden in 2016 het plan opgevat een online kringloopwinkel op te zetten voor goederen die de universiteit niet meer gebruikt. Op die manier zou hergebruik bevorderd kunnen worden en zouden tevens de kosten voor het afvoeren kunnen worden teruggebracht. Het realiseren van een dergelijke webwinkel bleek echter nogal wat juridische en financiële consequenties te hebben. Vanwege deze complicaties is de realisatie van de webwinkel uitgesteld totdat er meer duidelijkheid is over de duurzaamheidsopbrengst en de wijze waarop de winkel efficiënt kan worden ingericht.

Presentatie van Instock, dat verspilling in restaurants tegengaat, op het symposium van het Leiden University Green Office (LUGO) over de circulaire economie. Voedsel dat supermarkten weggooien, biedt Instock aan in restaurants.

Meer dan 90 procent van de studenten reist met de fiets of per openbaar vervoer.

Oplaadpalen voor auto's van universitaire medewerkers staan op diverse parkeerterreinen van de universiteit.

7. Mobiliteit

De Universiteit Leiden telt ruim zestig locaties in Leiden en Den Haag, meer dan 6.500 medewerkers en ruim 28.000 studenten en wordt jaarlijks bezocht door een groot aantal bezoekers. Dagelijks vinden dan ook duizenden vervoersbewegingen plaats van, naar en tussen de universiteitsgebouwen: woon-werkverkeer, woon-studieverkeer, dienstreizen en het transport van goederen naar en tussen de verschillende universitaire locaties. Al deze vormen van vervoer dragen voor 53% (2016) bij aan de totale CO₂-footprint van de universiteit.

De meeste universiteitsgebouwen zijn goed bereikbaar met het openbaar vervoer en de fiets, waardoor eenvoudig milieuvriendelijk kan worden gereisd. Wanneer studenten en PhD's in de buurt wonen van de universitaire locaties en deze goed kunnen bereiken, draagt dit bij aan het verminderen van milieubelastend vervoer. De universiteit onderhoudt goede contacten met gemeenten en woningcorporaties om ook in dit opzicht goede (toekomstige) huisvesting voor deze doelgroepen te realiseren.

In 2016 werd 28% van de CO₂-footprint veroorzaakt door woon-werkverkeer en woon-studieverkeer. De Universiteit Leiden heeft in 2014 onderzoek laten doen naar de manier waarop medewerkers en studenten van en naar de universiteit reizen. Het bleek dat meer dan de helft van de medewerkers de fiets gebruikt, en dat bijna een derde gebruik maakt van het openbaar vervoer. Studenten reizen relatief milieuvriendelijk: meer dan 90% reist met de fiets of het openbaar vervoer. Eind november 2017 heeft de universiteit opnieuw een mobiliteitsenquête onder medewerkers en studenten uitgezet. De resultaten van dit onderzoek worden in de loop van 2018 verwacht.

Woon-werkverkeer vergroenen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Mobiliteit 1

Op locaties met minstens 50 parkeerplaatsen worden oplaadpalen voor auto's geplaatst.

Er zijn vier universitaire locaties met eigen parkeerplaatsen: (1) de binnenstad (Maliebaan); (2) het Boerhaave; (3) het Sylvius en het Gorlaeus; en (4) de gezamenlijke parkeerplaats van het Huygens, het Oort, het Snellius en het Universitair Sportcentrum. Op de parkeerplaatsen van het Sylvius en het Gorlaeus en de Maliebaan is een dubbele laadpaal geplaatst. Omdat verschillende medewerkers hebben aangegeven regelmatig niet terecht te kunnen bij een laadpaal, gaat Expertisecentrum Vastgoed na of het aantal verder kan worden uitgebreid.

In oktober 2017 heeft de Universiteit Leiden, samen met het LUMC, de Hogeschool Leiden, VNO-NCW West regio Leiden, de gemeente Katwijk en de gemeente Leiden, de intentieverklaring 'Duurzame Kilometers' ondertekend. Dit is een initiatief om medewerkers van deze organisaties die binnen een straal van vijf kilometer van het werk wonen, te stimuleren om niet met de auto naar het werk te komen. De te nemen maatregelen zijn aangepast aan de

situatie bij de desbetreffende organisaties, die onderling ook ervaringen en kennis op dit terrein uitwisselen. Het streven is dat eind 2018 tenminste 90% van deze medewerkers op een duurzame manier naar het werk komt.

Woon-werkverkeer verminderen

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Mobiliteit 2

In 2016 wordt in de verhuiskostenregeling een groene verhuispremie opgenomen voor werknemers met een dienstverband van langer dan een jaar.

In 2016 is de mogelijkheid om een verhuiskostenvergoeding aan te bieden verruimd. Medewerkers met (uitzicht op) een vast dienstverband, die meer dan 25 kilometer van hun werk wonen, komen in aanmerking voor een verhuispremie van 2.500 euro als zij verhuizen en daarmee de woon-werkafstand met ten minste 60% verminderen. Deze verhuispremie wordt ook wel 'groene verhuispremie' genoemd, omdat de milieubelasting van woon-werkverkeer afneemt door de kleinere afstand en de betere mogelijkheid de fiets of het openbaar vervoer te gebruiken. In 2015 is het gebruik van de fiets voor woon-werkverkeer gestimuleerd door het fiscale vrijstellingsbedrag voor de fiets via het Keuzemodel Arbeidsvoorwaarden te verdubbelen naar 1.500 euro.

Goede en groene ontsluiting

Doelstelling in Milieubeleidsplan

Mobiliteit 3

Universiteit Leiden gaat in 2016 onderzoek doen naar de mogelijkheden voor een goede en groene ontsluiting van de Science Campus.

De meeste locaties van de universiteit liggen centraal en zijn goed per openbaar vervoer te bereiken. In Leiden liggen alle universitaire gebouwen, behalve de gebouwen van de Science Campus, op maximaal 15 minuten loopafstand van Leiden Centraal Station; in Den Haag op maximaal 10 minuten loopafstand van Den Haag Centraal. Het Wijnhaven-complex, dat eind 2016 is opgeleverd, ligt vrijwel naast het station.

Alleen de Science Campus in Leiden is minder goed bereikbaar met het openbaar vervoer. Op het Leiden Bio Science Park (LBSP), waar de Science Campus ligt, zijn bovendien relatief weinig parkeerplaatsen, en in de ochtend en middag zijn er regelmatig opstoppingen. De Universiteit Leiden, de gemeente Leiden, de provincie Zuid-Holland en de bedrijven vinden het van groot belang om het LBSP beter toegankelijk te maken met het openbaar vervoer en zetten zich hiervoor in.

Momenteel onderzoekt Expertisecentrum Vastgoed samen met de gemeente Leiden hoe het LBSP duurzamer kan worden gemaakt. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door duurzame grondstoffen toe

te passen, bijvoorbeeld bij de aanleg van een duurzaam fiets- en voetpad. Met behulp van een *quick scan* 'Toekomst proof ontwerp LBSP' wordt onderzocht welke mogelijkheden er zijn om de duurzaamheid verder te verbeteren, zoals door middel van klimaatadaptatie, biodiversiteit, energie- en warmtetransitie en circulaire omgang met grondstoffen. Op basis daarvan wordt bekeken hoe de voorgestelde duurzame oplossingen kunnen worden ingepast in het (nog op te stellen) ontwerp. Hierbij moet rekening worden gehouden met het door de Leidse gemeenteraad vastgestelde Masterplan met het daarin opgenomen verkeersontwerp. De meer gebiedsgerichte vraagstukken krijgen afzonderlijk aandacht, buiten dit project. Te denken valt aan biodiversiteit, energie, energiewarmte, afval en externe bereikbaarheid.

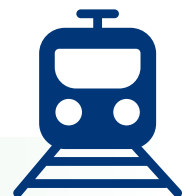
De universiteit onderzoekt de mogelijkheid om 'flexibele' parkeergarages te realiseren. Dit houdt in dat parkeerplaatsen kunnen worden toegevoegd of verwijderd als de parkeerbehoefte verandert. Parkeergarages kunnen ook worden voorbereid op uitbreiding van de oplaadinfrastructuur wanneer het aantal elektrische auto's toeneemt. De flexibiliteit houdt ook in dat er rekening wordt gehouden met zelfparkerende auto's, slimme verlichting, apps voor optimaal gebruik van de ruimte en het plaatsen van zonnepanelen.

Minder vliegverkeer

Doelstelling uit het Milieubeleidsplan

Mobiliteit 4

Bij dienstreizen korter dan 6 uur reistijd is reizen per trein de norm.

Hoewel universitaire onderzoekers hun internationale wetenschappelijke contacten ook deels onderhouden via digitale media, blijft een bepaalde mate van persoonlijk contact essentieel. Dienstreizen zullen daarom ook in de toekomst noodzakelijk blijven. Het is belangrijk dat dit zo duurzaam mogelijk gebeurt.

De dienstreizen die medewerkers van de Universiteit Leiden in 2016 maakten, veroorzaakten 25% van de totale CO₂-footprint van de universiteit. Het grootste gedeelte daarvan is het gevolg van gemaakte vliegvluchten. Daarom gaat de aandacht vooral uit naar het terugdringen of compenseren van de CO₂-footprint door vliegverkeer. Voor korte dienstreizen is het openbaar vervoer het aangewezen vervoermiddel. De auto en het vliegtuig komen in principe alleen in aanmerking als het openbaar vervoer geen bruikbaar alternatief is.

Op de universitaire medewerkerswebsite is bij de informatie over buitenlandse dienstreizen de volgende tekst opgenomen: *De universiteit stimuleert graag dat u zo duurzaam mogelijk reist. Daarom is afgesproken dat er bij een reisduur van 6 uur of minder met de trein wordt gereisd in plaats van met het vliegtuig.* Om na te gaan of deze doelstelling wordt behaald, wordt vanaf 2016 jaarlijks nagegaan of maximaal 10% van de reizen binnen de 6-uursnorm met het vliegtuig is gemaakt.

Expertisecentrum Veiligheid, Gezondheid en Milieu (VGM) heeft een analyse gemaakt van de in 2016 gemaakte dienstreizen per vliegtuig: 7% van de vluchten viel binnen deze 6-uursnorm

en had dus ook met de trein gemaakt kunnen worden. Als deze vluchten per trein zouden zijn afgelegd, had dit 44.770 kg CO₂-emissie gescheeld. Het ging voornamelijk om dienstreizen van en naar Londen. De analyse is voor 2017 herhaald door het Universitair Facilitair Bedrijf en daar kwam uit dat 5% van de vluchten binnen de 6-uursnorm viel. Of deze dalende trend doorzet, zal de komende jaren blijken. Wat dit betreft is het gunstig dat de bereikbaarheid van Londen per trein in 2018 is verbeterd. Eurostar is in 2018 gestart met een rechtstreekse treinverbinding van Londen naar Amsterdam. In 2017 is met reisbureau UniGlobe en UIL besproken hoe internationale treinreizen makkelijker via hun systemen kunnen worden geboekt. Ook wordt gekeken of het alternatief per trein bovenaan het aanbod aan de gebruiker kan komen te staan. Een nadeel is wel dat treinreizen over het algemeen duurder zijn dan vliegelingen.

Compensatie van CO₂-footprint door vliegelingen

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Mobiliteit 5

In 2018 wordt minstens 90% van de CO₂-emissie van vliegelingen gecompenseerd via bijvoorbeeld het Fair Climate Fund.

Het expertisecentrum VGM en UIL hebben in 2017 een voorstel uitgewerkt voor de wijze waarop de CO₂-footprint van vliegelingen gecompenseerd kan worden, en hoe de kosten daarvan, die liggen tussen 50.000 en 70.000 euro, binnen de universiteit kunnen worden opgevangen. De universiteit beslist hierover in 2018.

Schoner en zuiniger bedrijfsvervoer

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Mobiliteit 6

Vanaf 2016 worden bij de aankoop van bedrijfswagens milieuvriendelijke varianten (klasse A of B) aangeschaft.

Medewerkers die een vergadering of werkgroep op een andere universitaire locatie willen bijwonen, kunnen gebruikmaken van een dienstfiets. De dienstfietsen worden intensief gebruikt. Voor het transport van goederen tussen de verschillende locaties en ander zakelijk verkeer beschikt de universiteit over dertien bedrijfswagens. De grote en kleine bestelauto's zijn in beheer bij het UFB en de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen, een aantal andere faculteiten en het Expertisecentrum Vastgoed gebruiken personenauto's. De bedrijfswagens dragen voor minder dan 1% bij aan de totale CO₂-footprint. Het verminderen van het aantal bedrijfswagens zou relatief weinig bijdragen aan de vermindering van de CO₂-footprint en de universiteit streeft dit dan ook niet na. Wel wordt er bij de aanschaf van nieuwe bedrijfswagens op gelet dat voor milieuvriendelijke varianten wordt gekozen. De bestelauto's waar de universiteit voor kiest moeten in de top 10 van zuinige en schone bestelauto's van de ANWB staan. De personenwagens dienen minimaal over energielabel klasse A (benzineauto's) of klasse B (dieselauto's) te beschikken.

8. CO₂-footprint

Een CO₂-footprint geeft visueel weer wat de milieu-impact van een organisatie is in een bepaald jaar. Alle beschikbare gegevens over energieverbruik, mobiliteit, afval en andere zaken worden erin verwerkt. Omdat het tijd kost alle relevante gegevens te verzamelen, kan de CO₂-footprint voor een bepaald jaar pas halverwege het volgende jaar worden vastgesteld. In 2017 is dus de CO₂-footprint van 2016 gemaakt. Bij publicatie van dit rapport waren nog niet alle gegevens over 2017 bekend.

CO₂-footprint 2016

De totale CO₂-footprint van 2016 bedroeg 22.446 ton. Sinds 2010 is het aandeel van het elektriciteitsverbruik in de CO₂-footprint sterk gereduceerd door geleidelijk over te stappen op het vergroenen van alle verbruikte elektriciteit. Bijna de helft (43%) van de CO₂ wordt uitgestoten bij het verwarmen van de gebouwen door het verbranden van aardgas. De CO₂-footprint die voortkomt uit het woon-werkverkeer van medewerkers en studenten draagt voor 28% bij aan de CO₂-footprint. Het aandeel van het zakelijk verkeer, dat voornamelijk bestaat uit het aandeel van vliegverkeer, bedroeg in 2016 25% van de totale CO₂-footprint. De variatie in CO₂-footprint door de jaren heen wordt vooral veroorzaakt door de variatie in aardgas- en warmteverbruik. De jaarlijkse verschillen in de buitentemperatuur (koude en minder koude winters) zijn hier debet aan. Het aandeel van de mobiliteit, zowel voor wat betreft woon-werkverkeer als voor dienstreizen, in de CO₂-footprint is redelijk stabiel.

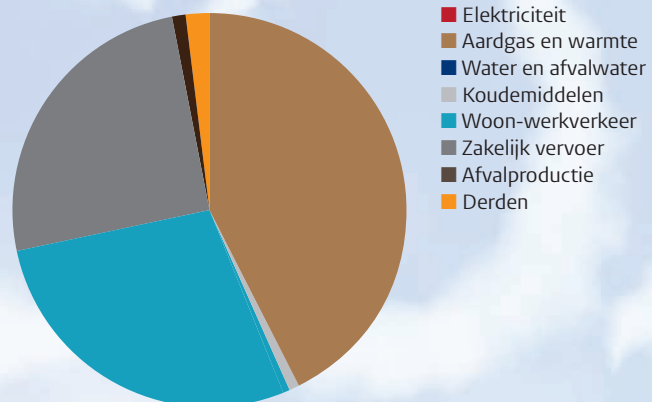
CO ₂ -footprint in tonnen	Realisatie				Projectie			
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Elektriciteit	619	0	0	0	0	0	0	0
Aardgas en warmte	12.822	9.114	8.869	9.595	46	46	46	46
Water en afvalwater	20	33	36	161	161	161	161	161
Koudemiddelen	603	291	261	100	100	100	100	100
Woon-werkverkeer	5.315	5.698	5.981	6.250	6.250	6.250	6.250	6.250
Zakelijk vervoer	3.346	3.585	3.583	5.656	5.656	493	481	469
Afvalproductie	229	232	231	265	265	265	265	265
Derden	547	315	549	419	419	419	419	419
Totaal	23.501	19.269	19.510	22.446	12.897	7.734	7.722	7.710
in procenten t.o.v. 2016				100%	-43%	-66%	-66%	-66%

Daling van de CO₂-footprint met 50%

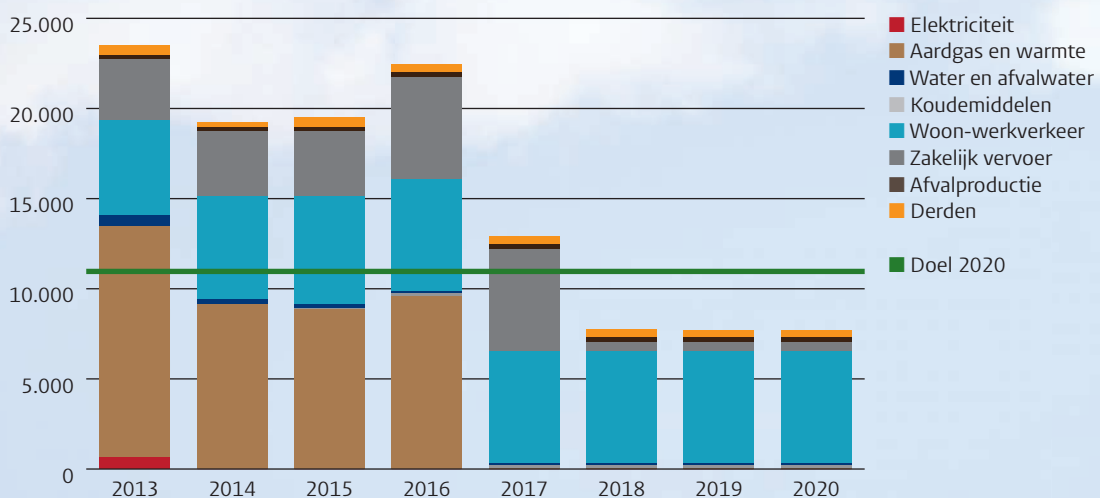
Uit bovenstaande tabel blijkt dat de verwachte CO₂-footprint in 2017 met 43% afneemt ten opzichte van 2016, en in de jaren daarna (2018 tot en met 2020) met 66% ten opzichte van 2016. Daarmee is de opgave uit het Milieubeleidsplan om de CO₂-footprint met 50% te reduceren ten opzichte van 2016 behaald.

Wel moet hier worden opgemerkt dat de bijdrage van elektriciteit in de voorgaande tabel minimaal is omdat dat de universiteit in 2013 al begonnen was met het compenseren van de CO₂-footprint door elektriciteitsverbruik, door de aankoop van GVO's (zie hoofdstuk 3). In de jaren daarna is de elektriciteitsbijdrage aan de CO₂-footprint dan ook geminimaliseerd. Per 2017 verdwijnt ook de bijdrage van aardgas bijna helemaal, door het compenseren van de CO₂-footprint door de aankoop van VER's (zie hoofdstuk 3). Per 2018 minimaliseert vervolgens ook de bijdrage van zakelijk verkeer, opnieuw door compensatie van de CO₂-footprint van vliegreizen. De universiteit veroorzaakt dus nog wel CO₂-emissies, maar compenseert dat door die emissies elders te beperken. Het doel van een daling van 50% is hiermee bereikt.

CO₂-footprint 2016

CO₂-footprint, realisatie tot en met 2016 en projectie voor de toekomst

9. Onderwijs en onderzoek

Als vooraanstaande Europese onderzoeksuniversiteit speelt de Universiteit Leiden een leidende rol in het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Goed wetenschappelijk onderzoek en onderwijs zijn cruciaal voor een veilige, gezonde, duurzame, welvarende en rechtvaardige wereld (Excelleren in vrijheid, Instellingsplan Universiteit Leiden 2015-2020). Deze ambitie maakt dat de universiteit niet alleen in haar bedrijfsvoering aan verbetering van de duurzaamheid wil bijdragen, maar ook in haar onderzoek en onderwijs.

Maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en de daaraan verbonden dilemma's komen aan de orde in onderwijs en onderzoek. Door studenten tijdens hun opleiding meer over het onderwerp duurzaamheid bij te brengen, stelt de Universiteit Leiden hen in staat om kennis en inzicht te verwerven om de duurzaamheidsuitdagingen van de komende decennia aan te kunnen gaan.

De Universiteit Leiden streeft ernaar dat meer studenten zich als onderdeel van hun opleiding gaan bezighouden met duurzaamheid. Vraagstukken rondom duurzaamheid komen in het onderwijs en onderzoek van alle faculteiten wel in meerdere of mindere mate aan de orde, maar daarover wordt in de meeste gevallen niet expliciet gecommuniceerd. De studenten zijn dus niet altijd goed op de hoogte van de al bestaande mogelijkheden op dit gebied. Door de informatievoorziening hierover verbeteren, wil de universiteit het bestaande aanbod beter bij studenten onder de aandacht brengen.

Overzicht en publicatie

Doelstellingen in het Milieubeleidsplan

Onderwijs en onderzoek 1

In 2018 bestaat er een helder overzicht van alle activiteiten op het gebied van duurzaamheid in onderwijs en onderzoek aan de Universiteit Leiden.

Onderwijs en onderzoek 2

In 2018 ligt een communicatief raamwerk klaar waar dit overzicht op een gebruiksvriendelijke manier kan worden gepresenteerd en aangevuld.

Uit de inventarisatie is gebleken dat in totaal 5 duurzame opleidingen en 23 duurzame vakken worden aangeboden op de universiteit (zie Bijlage C). De faculteiten Archeologie (FA) en Wiskunde en Natuurwetenschappen (FWN) ontplooiën de meeste initiatieven. De faculteiten Governance and Global Affairs (FGGA), Sociale Wetenschappen (FSW) en Geesteswetenschappen (FGW) doen minder, maar er wordt wel aandacht besteed aan duurzaamheid. De Faculteit Rechten (FR) geeft aan dat duurzaamheid een rol speelt bij veel onderwerpen die in het onderwijs aan de orde komen. De Faculteit Geneeskunde geeft aan geen vakken op dit gebied aan te bieden.

Biologiestudenten.

Milieu professor Geert de Snoo bij de 36 mini-slootjes (het 'levend lab') waar de effecten van meststoffen en gewasbestrijdingsmiddelen worden getest op het waterleven.

De faculteiten FA, FWN, FGGA en FSW geven aan dat ze onderzoekers stimuleren om een bijdrage te leveren aan duurzaamheidsvraagstukken. FA en FSW doen onderscheidend onderzoek op het gebied van duurzaamheid en er wordt, zij het niet heel expliciet, gecommuniceerd over nieuwe onderzoeken en de eigen expertise op duurzaamheidsgebied. De Faculteit Archeologie besteedt daarnaast ook systematisch aandacht aan de rol van erfgoed in *sustainable societies*. Bij FWN wordt onderzoek naar duurzaamheid onder andere uitgevoerd door het Centrum voor Milieuwetenschappen Leiden (CML) dat daarmee flink aan de weg timmert.

Het blijkt om twee redenen lastig de eerste doelstelling – het inzichtelijk maken van duurzaamheid in onderwijs en onderzoek – te realiseren. Ten eerste is het een kernwaarde voor de Universiteit Leiden dat de academische gemeenschap zelf de inhoud en de inrichting van het onderwijs en het onderzoek bepaalt. Besluitvorming daarover vindt plaats op een zo laag mogelijk niveau: bij de opleidingen, instituten en faculteiten waar dat kan, op universitair niveau als dat een aantoonbare meerwaarde heeft of nodig is (Excelleren in vrijheid, Instellingsplan Universiteit Leiden 2015-2020). Ten tweede bleek het lastig het eens te worden over de definitie van duurzaamheid: de door de afdeling Academische Zaken gehouden enquête om het onderwijs en onderzoek op het gebied van duurzaamheid te inventariseren, riep een discussie op over wat onder duurzaamheidseducatie verstaan diende te worden. Afsproken werd de definitie van Unesco¹ aan te houden. In het Onderwijsberaad is besloten dat faculteiten de belangrijkste activiteiten met betrekking tot duurzaamheid op het terrein van onderzoek en onderwijs inventariseren.

In 2018 worden de resultaten van de inventarisatie op de website van de universiteit gezet zodat studenten en onderzoekers een overzicht krijgen van wat er aan de universiteit gebeurt op het gebied van duurzaamheid. Het overzicht is nog niet uitputtend; het is de bedoeling dat dit verder wordt aangevuld.

Andere doelstellingen in het Milieubeleidsplan

Onderwijs en onderzoek 3

In 2018 zijn de mogelijkheden van een algemeen vormend verplicht kerncurriculumvak over duurzaamheid in ieder bachelorcurriculum onderzocht.

Onderwijs en onderzoek 4

In 2018 zijn de mogelijkheden van een 'duurzaamheidsaantekening' voor de bul onderzocht.

¹ Education for Sustainable Development allows every human being to acquire the knowledge, skills, attitudes and values necessary to shape a sustainable future. Education for Sustainable Development means including key sustainable development issues into teaching and learning; for example, climate change, disaster risk reduction, biodiversity, poverty reduction, and sustainable consumption (verkort).

Onderwijs en onderzoek 5

Het Centre for Sustainability biedt – als vooronderzoek de behoefte daaraan bevestigd – geïnteresseerde docenten vanaf uiterlijk 2018 een cursus ‘Inbedding van duurzaamheidsthematiek in bestaande onderwijsprogramma’s’ aan.

Onderwijs en onderzoek 6

Uiterlijk in 2018 vinden een of meer workshops in het Lorentz Center plaats om de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van onderzoek op het terrein van milieu en duurzaamheid te verkennen.

Voordat met de realisatie van deze vier doelstellingen wordt begonnen, wil de universiteit eerst het draagvlak voor duurzaamheid binnen de academische gemeenschap vergroten. Daartoe hebben zowel Green Keys, een studentenorganisatie die duurzaam denken en duurzaam gedrag onder studenten en in studentenhuizen wil bevorderen, als het Leiden University Green Office (LUGO), zie hoofdstuk 10, een enquête onder ongeveer 500 studenten gehouden over de interesse voor duurzaamheid in het onderwijs. Uit beide enquêtes kwam naar voren dat die interesse bij studenten voor duurzaamheid groot is en dat er behoefte is aan meer duurzaamheidsvakken. Ook is er een netwerk van op duurzaamheid gerichte docenten gevormd, waarin docenten uit alle faculteiten vertegenwoordigd zijn. Deze groep is een aantal keer bijeengekomen met Green Keys, LUGO en VGM om kennis uit te wisselen en een strategie te bepalen om duurzaamheid een prominentere rol in onderwijs en onderzoek te laten spelen.

Het Leiden University Green Office (LUGO) organiseerde een workshop om te leren hoe je oesterzwammen kunt kweken op koffieprut.

10. Bewustwording en betrokkenheid

Het realiseren van een duurzame universiteit staat of valt met de betrokkenheid van de universitaire gemeenschap bij dit ideaal. Het enthousiasme voor duurzaamheid is echter nog niet bij iedereen even groot. Sommigen zijn al zeer overtuigd van het belang van het streven naar duurzaamheid, en zij beschikken ook vaak over veel kennis over het onderwerp; bij anderen is dit nog in mindere mate het geval. De universiteit ziet het als haar opdracht om via interne communicatie studenten en medewerkers bewust te maken van het belang van duurzaamheid en hun betrokkenheid hierbij te stimuleren. De externe communicatiemiddelen waarover de universiteit beschikt, zullen met name worden ingezet om verantwoording af te leggen aan de samenleving over de doelstellingen en resultaten op het terrein van duurzaamheid.

De Universiteit Leiden wil het duurzaamheidsbeleid en de daaruit voortvloeiende maatregelen goed bekend maken bij medewerkers, studenten en externe stakeholders. Zij zijn de eerste aangewezenen om dit beleid vorm te geven, te ondersteunen en te helpen realiseren. De universiteit communiceert daarom met regelmaat over zowel de aansprekende, 'iconische' projecten als de minder zichtbare maatregelen die wel veel impact hebben op het milieu. De communicatie is erop gericht het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Leiden als vooruitstrevend en innovatief te presenteren.

Vergoten van de zichtbaarheid

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Bewustwording en betrokkenheid 1

Bij de vertaling van het milieubeleidsplan in een werkprogramma verschijnt een communicatie(stappen)plan inclusief contentkalender waarin de te nemen milieumaatregelen worden ondersteund met/zijn vertaald in effectieve en enthousiasmerende communicatie.

Off- en online communicatie

In 2017 heeft de Universiteit Leiden zichtbaar meer en vaker over haar milieubeleid gecommuniceerd via de reguliere (online) nieuwsvoorziening van de universiteit: website, sociale media, nieuwsbrieven, gericht op zowel externe als interne doelgroepen. Een contentkalender, die deel uitmaakt van het communicatieplan over duurzaamheid, zorgt ervoor dat via de universitaire kanalen regelmatig de aandacht gevestigd wordt op duurzaamheidsinitiatieven.

Diverse nieuwsberichten over de duurzame universiteit kregen via de website en op sociale media veel aandacht, zoals onder meer over: de SustainaBul, de CO₂-footprint, het vervoersbeleid, het nieuwe vegetarische aanbod in de universitaire restaurants, de Warmetruidendag, de Week van de duurzaamheid, de activiteiten van het Leiden University Green Office (LUGO), de Join the pipe-watertappunten en afvalscheiding. Deze berichten zijn ook op de website geplaatst voor

medewerkers en studenten en zijn verder verspreid in interne en externe, digitale nieuwsbrieven van de universiteit.

Een goed moment voor de publiek zichtbare en aansprekende communicatie over duurzaamheid was de toespraak bij de opening van het academisch jaar van *plastic soup surfer* en alumnus Merijn Tinga. De opening stond geheel in het teken van duurzaamheid. Tinga deed op 4 september 2017 in een volle Pieterskerk een oproep aan de toehoorders (medewerkers, studenten en relaties van de universiteit) om vooral duurzaam te studeren en te werken, en de hoeveelheid plastic op de universiteit verder terug te dringen. Op de universitaire website, via sociale media en in alumnimagazine *Leidraad* werd aandacht aan Tinga's oproep besteed en ook in de regionale media is hierover bericht. Op Twitter is er veel in positieve zin op gereageerd, waarmee de rede een breed bereik kreeg. Daarnaast droeg Tinga bij aan de video die is gemaakt ter promotie van het gebruik van de nieuwe watertappunten van Join the pipe.

In 2016 is een dossier 'De duurzame universiteit' op de website ingericht. Daarin worden de plannen en resultaten van het universitaire duurzaamheidsbeleid uitgewerkt en concrete acties en resultaten op een toegankelijke manier gepresenteerd, ook voor externe geïnteresseerden. Dit dossier, dat regelmatig wordt geactualiseerd, wordt via de homepage (Over ons > profiel > duurzaamheid) ontsloten. Nieuwsartikelen over duurzaamheid worden ook in dit dossier ondergebracht.

In het reguliere jaarverslag van de universiteit is informatie opgenomen over het milieubeleid, voorzien van actuele cijfers. Dit jaarverslag is een verantwoordingsdocument voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschap (OCW) en wordt verspreid onder externe stakeholders.

De vervanging van de plastic bekertjes in de koffieautomaten op de universiteit in 2017 is ook een voorbeeld van bijdragen aan bewustwording. De machines zijn inmiddels voorzien van (nog niet recyclebare) papieren exemplaren. Doel daarvan is niet primair afvalbesparing, als wel het bevorderen van het besef bij de gebruiker dat (het gebruik van) plastic slecht is voor het milieu. Hierover is regelmatig richting studenten en medewerkers gecommuniceerd.

Leiden University Green Office (LUGO)

Doelstelling in het Milieubeleidsplan

Bewustwording en betrokkenheid 1

Begin 2016 is het Leiden University Green Office operationeel.

Leiden
University
Green
Office

Een goede manier om de universitaire gemeenschap te betrekken bij, en te motiveren voor het universitaire duurzaamheidsideaal is het oprichten van een duurzaamheidsplatform: een Green Office. Hier kunnen kennis en ideeën gedeeld worden en duurzame projecten worden opgezet.

Sinds juni 2016 is het LUGO operationeel. De focus van LUGO ligt op het creëren van bewustwording rondom duurzaamheid en het leveren van een bijdrage aan het verkleinen van de

CO₂-footprint van de universiteit. LUGO voert zelf duurzaamheidsprojecten uit en ondersteunt ook bij de uitvoering van ideeën die voortkomen uit de universitaire gelederen.

Het LUGO is gestart met zes studenten en drie universitaire medewerkers. Inmiddels is er een nieuw team met zes nieuwe studenten actief en is de rol van de medewerkers meer ondersteunend van aard. De studenten werken voor een periode van maximaal een jaar aan de doelstellingen van LUGO waarna het stokje wordt overgedragen aan nieuwe studenten. De universitaire milieuadviseur is verantwoordelijk voor het budget van LUGO en begeleidt de student-assistenten. Een Raad van Toezicht keurt de plannen van LUGO goed en ondersteunt de uitvoering van projecten met advies en contacten. LUGO is gevestigd op een centrale plek op de binnenstadscampus van de Universiteit Leiden, de Reuvenplaats.

LUGO heeft in 2016 en 2017 verschillende activiteiten georganiseerd, waarbij studenten werden voorgelicht over duurzame onderwerpen. Er is bijvoorbeeld een maand georganiseerd waarin studenten en medewerkers werden uitgedaagd veganistisch te eten. LUGO heeft een in dat kader een veganistische lunch verzorgd. Ook konden mensen kleding ruilen bij de door LUGO in het leven geroepen *Clothing Swaps*. Voorts heeft LUGO in 2017 een belangrijke bijdrage geleverd aan de Sustainable Business Battle (SBB). Bij de SBB beconcurreren interdisciplinaire, universitaire

De studenten van het Leiden University Green Office (LUGO) werken hard om studenten en medewerkers van de universiteit bewuster te maken van het belang van duurzaamheid.

studententeams uit Leiden en Den Haag elkaar in de strijd om de meest duurzame, innovatieve en direct uitvoerbare oplossing voor een vraagstuk, gerelateerd aan duurzaamheid bij een bedrijf of instelling.

Een belangrijke rol van een Green Office is ook om de luis in de pels van de universiteit te zijn als het gaat om het duurzaamheidsbeleid en de uitvoering daarvan. Studenten hebben een petitie opgesteld om een vleesvrije dag in de universitaire restaurants te houden. Ook hebben LUGO-studenten het onderwerp van meer vegetarisch en veganistisch aanbod in de restaurants besproken met de Universiteitsraad (UR) en het UFB. Mede hierdoor biedt het UFB nu meer van deze producten aan. Ten slotte is er in samenwerking met het Expertisecentrum Vastgoed gewerkt aan de realisatie van 35 Join the pipe-watertappunten in de universitaire gebouwen, waarbij een navulbare fles met het LUGO-logo zal worden verkocht.

De activiteiten van LUGO zijn nog niet bij alle medewerkers en studenten bekend. De komende tijd zal LUGO nadrukkelijker voor het voetlicht worden gebracht, zowel via online als offline communicatie. Verder worden promotieacties voorbereid, bijvoorbeeld in de introductieweken. In 2018 organiseert LUGO een symposium over de circulaire economie, evenals een aantal documentaire-avonden en lunchlezingen over actuele duurzaamheidsthema's. Ook richt LUGO zich op (inter)nationale campagnes zoals de Vegan Challenge of de PET-free-campagne. LUGO werkt hierin samen met het Leids Assessoren Overleg (LAssO) en de UR.

De deelname van studenten aan (maatregelen ten behoeve van) het bevorderen van duurzaamheid is duidelijk toegenomen sinds de oprichting van LUGO in 2016. Niet alleen de student-assistenten die hiervoor zijn aangenomen dragen daaraan bij, maar ook student-vrijwilligers en andere studenten die via LUGO in contact komen met het duurzaamheidsbeleid van de universiteit.

11. Organisatie en uitvoering

Verantwoordelijkheden

In het Milieubeleidsplan 2016-2020 is aangegeven welke afdelingen of expertisecentra verantwoordelijk zijn voor het behalen van de afzonderlijke doelstellingen. Voor sommige doelstellingen is dit nadien gewijzigd; in het overzicht van de stand van zaken van de doelstellingen uit het Milieubeleidsplan 2016-2020 wordt de verantwoordelijkheid per doelstelling aangegeven (zie Bijlage A).

De hele universiteit is betrokken bij de uitvoering van de doelstellingen uit het Milieubeleidsplan 2016-2020. De faculteiten zijn nauw aangesloten bij de uitvoering van het plan. Voor de doelstellingen op het terrein van de universitaire bedrijfsvoering nemen het Bestuursbureau en de relevante expertisecentra het voortouw, in het bijzonder het Expertisecentrum Vastgoed, het Universitair Facilitair Bedrijf (UFB) en Veiligheid Gezondheid en Milieu (VGM). De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de doelstellingen op het terrein van onderwijs en onderzoek zijn niet expliciet belegd; VGM heeft bij de eerste twee doelstellingen het voortouw genomen. De betrokkenheid van studenten krijgt vorm via het Leiden University Green Office (LUGO), Strategische Communicatie en Marketing (SCM) is verantwoordelijk voor de doelstellingen op het gebied van zichtbaarheid.

Om duurzaamheid verder te integreren in het universitaire onderwijs en onderzoek (zie hoofdstuk 9) is een duurzame-docentennetwerk opgericht, waarin elke faculteit, behalve de Faculteit Geneeskunde, met minimaal één docent vertegenwoordigd is. Het netwerk bestaat uit docenten die lesgeven over duurzaamheid en affiniteit met duurzaamheid hebben.

Monitoring uitvoering

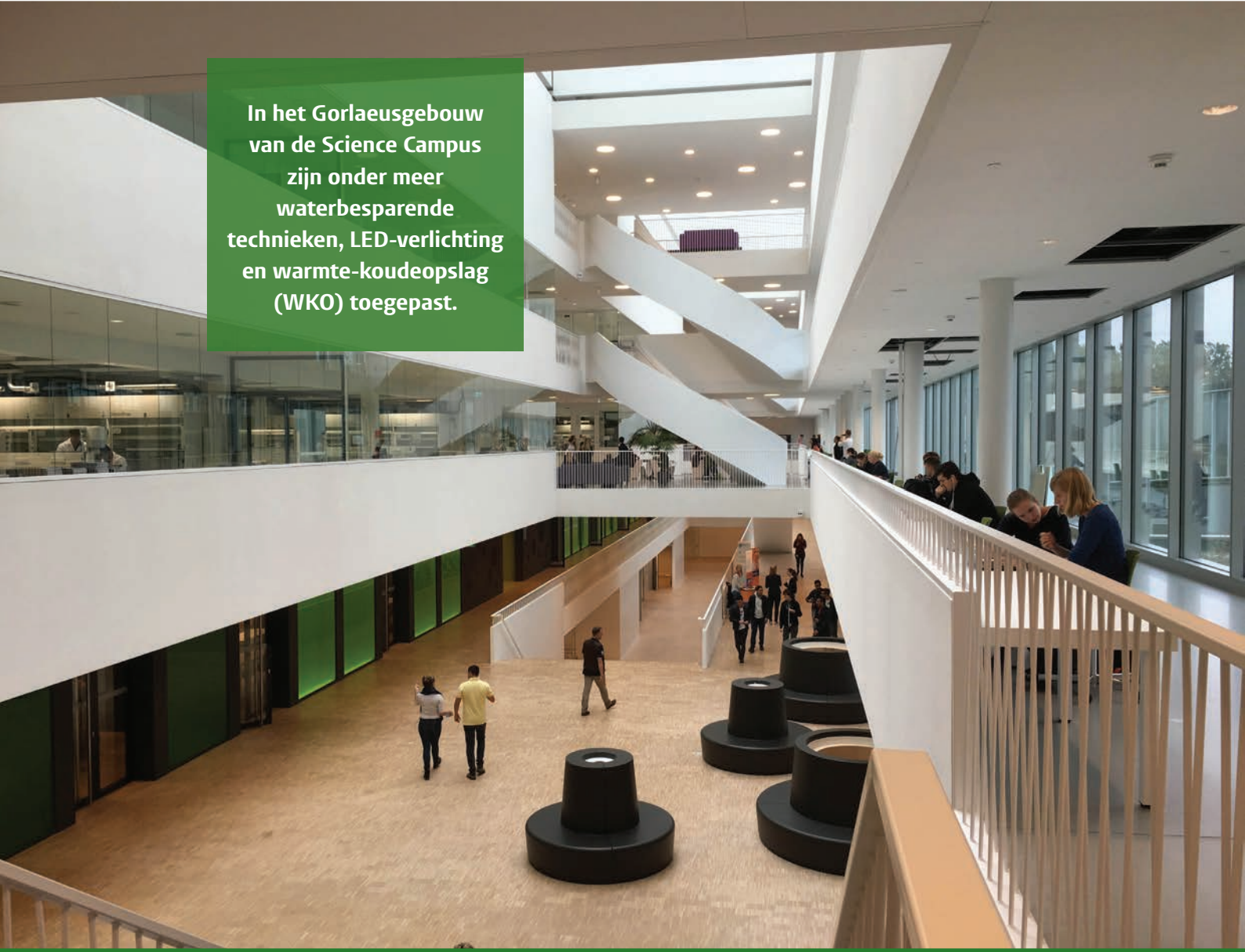
De monitoring van de uitvoering van het Milieubeleidsplan als geheel ligt bij de afdeling VGM, die tevens zorgdraagt voor rapportages. Daarnaast heeft VGM contact met de relevante expertisecentra over de vorderingen. De doelstellingen van het Milieubeleidsplan zijn ook opgenomen in het (universiteitsbrede) Arbo- en Milieuplan, dat eens per vier jaar wordt geëvalueerd en geactualiseerd.

Ook de medezeggenschap van de universiteit – Universiteitsraad en faculteitsraden – is betrokken bij de uitvoering van het Milieubeleidsplan en praat mee over onderwerpen als energie-inkoop, compensatie van de CO₂-footprint van vliegreizen, invoering van de afvalscheiding, ambities voor onderwijs en onderzoek en zichtbaarheid van het milieubeleid.

Financiën

De kosten van de uitvoering van het Milieubeleidsplan 2016-2020 worden gedragen door de verantwoordelijke afdelingen en expertisecentra en vallen binnen de reguliere budgetten van de universiteit. Dit leverde opstartproblemen op bij doelstellingen waarbij de

verantwoordelijkheden eerst niet duidelijk waren, zoals die voor het thema afval. De kosten voor de nieuwe afvalbakken en de campagne eromheen worden door het UFB gedragen. De wijze van financiering van de kosten voor de realisatie van de doelstelling voor de compensatie van de CO₂-footprint van vliegreizen is op dit moment nog onderwerp van overleg. De (aanzienlijke) kosten voor het bereiken van de doelstellingen voor de thema's duurzame huisvesting, energie en water worden uit de universitaire huisvestingskosten betaald.

In het Gorlaeusgebouw van de Science Campus zijn onder meer waterbesparende technieken, LED-verlichting en warmte-koudeopslag (WKO) toegepast.

12. Nieuwe duurzaamheidsdoelstellingen

De positie van de Universiteit Leiden in de twee duurzaamheidsbenchmarks waaraan de universiteit in 2017 heeft meegedaan (SustainaBul en UI Green Metric Ranking, zie hoofdstuk 1) geeft aan dat de universiteit het relatief goed doet ten opzichte van andere universiteiten. Dat is zeker positief, maar er is nog genoeg te doen. Het is belangrijk creatieve ideeënvorming op dit terrein te blijven stimuleren en scherp te blijven op nieuwe mogelijkheden op het gebied van duurzaamheid.

Nieuwe doelstellingen

Sinds de vaststelling van het Milieubeleidsplein in 2016 zijn twee nieuwe doelstellingen geformuleerd, en inmiddels ook gerealiseerd. De eerste doelstelling houdt verband met het streven de universitaire gemeenschap meer te betrekken bij de duurzaamheidsambitie van de universiteit. Daarom is besloten om vanaf 2017 een jaarverslag over duurzaamheid te publiceren. De tweede doelstelling is erop gericht om het aantal verkeersbewegingen van studenten, medewerkers en bezoekers in kaart te brengen, en deze zoveel mogelijk te reduceren. Ook voor deze ambitie zijn mooie resultaten geboekt (zie hoofdstuk 7).

De ambities van de Universiteit Leiden gaan verder dan het realiseren van genoemde doelstellingen. Een grote, nieuwe uitdaging is gelegen in het daadwerkelijk reduceren van de totale CO₂-footprint in plaats van deze te compenseren, zodat de universiteit energieneutraal opereert. Dit kan bijvoorbeeld door het op nog grotere schaal inzetten van WKO's om het aardgasverbruik te minimaliseren, door daadwerkelijk groene stroom in te kopen en door het aantal dienstreizen per vliegtuig nog verder te beperken. Ook kan er nog winst worden geboekt bij het beperken van afval door in te zetten op een meer circulair gebruik van grondstoffen, door de universitaire gebouwen op minder milieubelastende manieren te koelen en door regenwater te gebruiken voor het doorspoelen van toiletten.

Vooruitkijkend naar 2020 is de Universiteit Leiden goed op weg de meeste doelstellingen te realiseren. In 2019 is een evaluatie van het Milieubeleidsplan gepland. Deze evaluatie zal in 2020 de basis zijn voor het opstellen van een nieuw duurzaamheidsplan dat van start zal gaan in 2021.

Bijlage A

Stand van zaken van de doelstellingen uit het Milieubeleidsplan 2016-2020

Nr.	Doelstelling	Status	Verantwoordelijk	Wanneer
Duurzame huisvesting (hoofdstuk 2)				
DH1	Vanaf 2016 wordt voor nieuwbouw en voor grootschalige renovaties minimaal de BREEAM-NL score Very Good behaald, met de nadruk op energiebesparing en -efficiëntie.	Lopend	Vastgoed	Vanaf 2016
DH2	De Universiteit Leiden heeft eind 2016 voor alle relevante gebouwen een nulmeting uitgevoerd volgens BREEAM-NL In-Use.	Gerealiseerd	Vastgoed	Vanaf 2016
DH3	De Universiteit Leiden heeft eind 2016 een plan opgesteld waarin haalbare ambities inclusief planning voor BREEAM-NL In-Use per gebouw staan vermeld.	Lopend	Vastgoed	Vanaf 2016
DH4	De universiteit zal, samen met de gemeente Leiden, voor de nieuwe gebiedsontwikkeling in het Bio Science Park BREEAM-NL gaan toepassen met minimaal de score Good.	Gerealiseerd	Vastgoed	Vanaf 2016
DH5	Vanaf 2016 wordt bij de sloop van gebouwen minimaal de BREEAM-NL score Very Good behaald.	Gerealiseerd	Vastgoed	Vanaf 2016
Energie (hoofdstuk 3)				
ELEK1	In 2017 wordt 100% van de GVO's wordt van Nederlandse duurzame elektriciteit gekocht.	Gerealiseerd	Vastgoed	2017
ELEK2	In 2018 wordt 0,3% van het totale elektriciteitsverbruik door de universiteit zelf opgewekt.	Lopend	Vastgoed	2018
GAS1	WKO wordt bij nieuwbouw en grootschalige renovaties toegepast wanneer het kan worden terugverdiend binnen de tijd die overeenkomt met de helft van de door de fabrikant verwachte economische levensduur van de vervangende installatie.	Lopend	Vastgoed	Vanaf 2016
GAS2	Vanaf 2017 wordt de CO ₂ -emissie door aardgasverbruik volledig gecompenseerd door aankoop van VER's.	Gerealiseerd	Vastgoed	Vanaf 2017
Water (hoofdstuk 4)				
WAT1	Bij nieuwbouw en renovaties worden waterbesparende maatregelen genomen volgens de laatste stand van de techniek.	Lopend	Vastgoed	Vanaf 2016
WAT2	De Universiteit Leiden gaat het deelnemen aan 'Join the Pipe' verder bevorderen en installeert punten voor het tappen van kraanwater in ieder gebouw.	Lopend	Vastgoed	Vanaf 2016
WAT3	In 2016 heeft de Universiteit Leiden afscheid genomen van de 'watercoolers'.	Vertraagd	Faculteiten en eenheden	2016

Duurzaam inkopen en beleggen (hoofdstuk 5)				
INK1	In 2018 hanteert de universiteit duurzaamheids-criteria voor alle vormen van inkoop van goederen en diensten waar dit mogelijk is.	Lopend	Universitaire Inkoop Leiden	2018
INK2	De Universiteit Leiden neemt het initiatief om voor de gezamenlijke universiteiten te komen tot duurzaamheidscriteria voor productgroepen waarvoor deze landelijk nog niet bestaan.	Lopend	Universitaire Inkoop Leiden	2016
INK3	Afhankelijk van marktaanbod en prijsstelling bestaat in 2018 80% van de productgroepen in de universitaire restaurants uit biologische of fair trade, en daar waar mogelijk, uit regionale producten, met voldoende keus voor vegetariërs.	Lopend	Universitair Facilitair Bedrijf	2018
INK4	De universiteit onderzoekt in 2016 of de duurzaamheidscriteria voor het beleggingsbeleid nader gespecificeerd kunnen worden, bijvoorbeeld aansluitend op criteria die de pensioenfondsen, zoals het ABP hanteren.	Gerealiseerd	Financieel Economische Zaken	2016
Afval (hoofdstuk 6)				
AA1	In 2017 werkt het Bestuursbureau in externe communicatie voor 95% digitaal. Het papiergebruik van het Bestuursbureau is teruggebracht tot 40% ten opzichte van 2015.	Vertraagd	Bestuursbureau	2017
AA2	Jaarlijks vermindert de hoeveelheid afval van de Universiteit Leiden tot maximaal 25 kilo per student in 2020.	Lopend	Universitair Facilitair Bedrijf	2020
AA3	Het aandeel te verbranden bedrijfsafval is in 2020 teruggebracht tot minder dan 250 ton.	Lopend	Universitair Facilitair Bedrijf	2020
AA4	In alle universitaire gebouwen (50 personen of meer) komen uiterlijk in 2017 inzamelpunten voor plastic, papier en bedrijfsafval.	Lopend	Universitair Facilitair Bedrijf, Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen	2017
AA5	Vanaf 2017 worden goederen die binnen de universiteit overbodig zijn aan medewerkers en studenten aangeboden via een webwinkel. In 2020 bedraagt het aantal transacties via de webwinkel 200 per jaar.	Vertraagd	Veiligheid, Gezondheid en Milieu	2017
Mobiliteit (hoofdstuk 7)				
MOB1	Op locaties met minstens 50 parkeerplaatsen worden oplaadpalen voor auto's geplaatst.	Gerealiseerd	Vastgoed	Vanaf 2016
MOB2	In 2016 wordt in de verhuiskostenregeling een groene verhuispriem opgenomen voor werknemers met een dienstverband van langer dan een jaar.	Gerealiseerd	Human Resource Management	2016
MOB3	Universiteit Leiden gaat in 2016 onderzoek doen naar de mogelijkheden voor een goede en groene ontsluiting van de Science Campus.	Lopend	Vastgoed	2016
MOB4	Bij dienstreizen korter dan 6 uur reistijd is reizen per trein de norm.	Lopend	Human Resource Management	Vanaf 2017
MOB5	In 2018 wordt minstens 90% van de CO ₂ -emissie van vliegvluchten gecompenseerd via bijvoorbeeld het Fair Climate Fund.	Lopend	Universitaire Inkoop Leiden	2018

Nr.	Doelstelling	Status	Verantwoordelijk	Wanneer
MOB6	Vanaf 2016 worden bij de aankoop van bedrijfswagens milieuvriendelijke varianten (klasse A of B) aangeschaft.	Lopend	Alle eenheden	Vanaf 2016
Onderwijs en onderzoek (hoofdstuk 9)				
OO1	In 2018 bestaat er een helder overzicht van alle activiteiten op het gebied van duurzaamheid in onderwijs en onderzoek aan de Universiteit Leiden.	Gerealiseerd	Veiligheid, Gezondheid en Milieu	2018
OO2	In 2018 ligt een communicatief raamwerk klaar waar dit overzicht op een gebruiksvriendelijke manier kan worden gepresenteerd en aangevuld.	Lopend	Veiligheid, Gezondheid en Milieu	2018
OO3	In 2018 zijn de mogelijkheden van een algemeen vormend verplicht kerncurriculumvak over duurzaamheid in ieder bachelorcurriculum onderzocht.	Aangehouden		2018
OO4	In 2018 zijn de mogelijkheden van een 'duurzaamheidsaantekening' voor de bul onderzocht.	Aangehouden		2018
OO5	Het Centre for Sustainability biedt – als vooronderzoek de behoefte daaraan bevestigt – geïnteresseerde docenten vanaf uiterlijk 2018 een cursus 'Inbedding van duurzaamheidsthematiek in bestaande onderwijsprogramma's' aan.	Aangehouden		2018
OO6	Uiterlijk in 2018 vinden een of meer workshops in het Lorentz Center plaats om de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van onderzoek op het terrein van milieu en duurzaamheid te verkennen.	Aangehouden		2016
Bewustwording en betrokkenheid (hoofdstuk 10)				
BB1	Bij de vertaling van het milieubeleidsplan in een werkprogramma verschijnt een communicatie(stappen)plan inclusief contentkalender waarin de te nemen milieumaatregelen worden ondersteund met/ zijn vertaald in effectieve en enthousiasmerende communicatie.	Lopend	Strategische Communicatie en Marketing	2016
BB2	Begin 2016 is het Leiden University Green Office (LUGO) operationeel.	Gerealiseerd	Veiligheid, Gezondheid en Milieu	2016

Bijlage B

De vragen uit de stakeholderenquête

Duurzaamheid bij de Universiteit Leiden

De Universiteit Leiden wil graag weten hoe u over duurzaamheid denkt. En wat u relevant vindt voor de universiteit. We vragen u daarom mee te werken aan deze korte enquête (10 minuten) waarin we uw mening over verschillende duurzaamheidsonderwerpen vragen. De enquête begint met vier open vragen, daarna een aantal meerkeuzevragen.

Vult u deze enquête uiterlijk 30 maart 2018 in. Dank alvast voor uw medewerking!

Tot welke stakeholdergroep van de Universiteit Leiden behoort u?

- Medewerkers
- Studenten
- Gemeente Leiden of gemeente Den Haag
- Toeleverancier
- Bewoner van Leiden of Den Haag
- Samenwerkingspartner
- Anders...

Open vragen

Dit onderdeel heeft vier vragen die u vrij kunt beantwoorden.

1. Wat vindt u van het door de Universiteit Leiden gevoerde duurzaamheidsbeleid?
U kunt aangeven of het te ver of niet ver genoeg gaat, of we ons goed voorbereiden op de toekomst, wat u er van merkt in de dagelijkse praktijk en wat u bijvoorbeeld nog mist.

---

2. Zijn er duurzame voorbeelden van andere organisaties, die u graag bij de Universiteit Leiden zou zien toegepast?

---

3. Welke sociale of milieueffecten (impact) heeft het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Leiden op u of uw organisatie?

---

4. Kunt u een quote schrijven over het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Leiden?

Deze quote (ongeveer 2 regels) nemen we op in het duurzaamheidsverslag. Bij de volgende vraag kunt u aangeven of uw quote anoniem in het duurzaamheidsverslag moet worden opgenomen.

Voordat we naar de meerkeuze onderwerpen gaan, willen we u vragen of u anoniem wilt blijven in het duurzaamheidsverslag van de Universiteit Leiden. Zo nee, dan kunt u bij de volgende vraag uw naam invullen. Wilt u anoniem blijven in het duurzaamheidsverslag van de Universiteit Leiden?

Ja Nee

Zo nee, dan graag:

Voor- en achternaam: _____

Functietitel: _____

Organisatie: _____

Milieubeleidsplan 2016-2020

Het milieubeleidsplan 2016-2020 van de Universiteit Leiden gaat over acht inhoudelijke onderwerpen. Hoe relevant is het volgende onderwerp volgens u voor de Universiteit Leiden, op een schaal van 1 t/m 5? De waarde 1 betekent 'niet relevant' en de waarde 5 'zeer relevant' voor de Universiteit Leiden.

- Duurzame huisvesting 1 2 3 4 5
- Energie 1 2 3 4 5
- Water 1 2 3 4 5
- Duurzaam inkopen en beleggen 1 2 3 4 5
- Afval 1 2 3 4 5
- Mobiliteit 1 2 3 4 5

- Duurzaamheid in onderwijs en onderzoek 1 2 3 4 5
- Bewustwording en betrokkenheid 1 2 3 4 5

Sustainable Development Goals

Het laatste onderdeel gaat over de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties. De 17 SDG's bestaan sinds 2015 en spelen een steeds belangrijkere rol in duurzame bedrijfsvoering. Van een milieubeleid wil de Universiteit Leiden naar een breder duurzaamheidsbeleid. Mogelijk worden deze internationale doelen ook interessant voor de universiteit. We willen graag van u weten of u deze SDG's relevant vindt voor de Universiteit Leiden. Meer over de SDG's kunt u vinden op: www.sdg nederland.nl.

Op welke SDG's zou de Universiteit Leiden zich moeten richten? Geef per SDG aan hoe relevant u deze vindt voor de Universiteit Leiden op een schaal van 1 t/m 5. De waarde 1 betekent 'niet relevant' en de waarde 5 'zeer relevant' voor de Universiteit Leiden.

1. Einde aan armoede. 1 2 3 4 5
2. Einde aan honger. 1 2 3 4 5
3. Gezondheid en welzijn. 1 2 3 4 5
4. Goed onderwijs. 1 2 3 4 5
5. Vrouwen en mannen gelijk. 1 2 3 4 5
6. Schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen. 1 2 3 4 5
7. Duurzame en betaalbare energie. 1 2 3 4 5
8. Fatsoenlijke banen en economische groei. 1 2 3 4 5
9. Innovatie en duurzame infrastructuur. 1 2 3 4 5
10. Minder ongelijkheid. 1 2 3 4 5
11. Veilige en duurzame steden. 1 2 3 4 5
12. Duurzame consumptie en productie. 1 2 3 4 5
13. Klimaatverandering aanpakken. 1 2 3 4 5
14. Bescherming van zeeën en oceanen. 1 2 3 4 5
15. Herstel ecosystemen en behoud biodiversiteit. 1 2 3 4 5
16. Vrede, veiligheid en rechtvaardigheid. 1 2 3 4 5
17. Partnerschappen voor bovenstaande doelen. 1 2 3 4 5

Bedankt!

We gaan uw antwoorden verwerken in het Duurzaamheidsverslag 2017 van de Universiteit Leiden. Wilt u dit verslag digitaal ontvangen? Vul dan hieronder uw e-mailadres in. Voor vragen kunt u contact opnemen met Amber Hensema: a.hensema@vgm.leidenuniv.nl of 071 527 3094.

uw e-mailadres: _____

Overzicht van opleidingen en vakken over duurzaamheid per 31 december 2016

Bachelor- en masteropleidingen over duurzaamheid

Archeologie

- BA Archeologie - Specialisatie Heritage & Society
- MA/MSc Heritage & Museum studies

Wiskunde en Natuurwetenschappen

- BSc Biologie
- MSc Biology
- MSc Industrial Ecology

Bachelor- en mastervakken gedeeltelijk over duurzaamheid

Faculteit Governance & Global Affairs, Den Haag (per 1-1-2016)

- Minor Innovation, Co-creation and Global Impact
- Minor Global affairs
- Major Earth, Energy & Sustainability (LUC)

Geesteswetenschappen

- Keuzevak Transities op weg naar duurzaamheid
- Keuzevak Asia through consumption (bachelor)
- Keuzevak Asia through consumption (master)

Geneeskunde

- Specialisatie Health related bachelors

Rechtsgeleerdheid

- Advanced Legal Profession and Ethics
- Advanced International Economic Law and Sustainable Development
- Corporate Social Responsibility

Sociale Wetenschappen

- Minor Culturele antropologie en ontwikkelingssociologie
- Specialisatie Sociology of Policy in practice

Wiskunde en Natuurwetenschappen

- Minor Sustainable Development
- Keuzevak Duurzaamheid in een Circulaire Economie
- Verplicht vak Duurzame ontwikkeling en kringlopen
- Verplicht vak Maatschappelijk Verantwoord ondernemen
- Keuzevak Milieubiologie
- Keuzevak Biodiversiteit 1 en 2
- Keuzevak Ecologie en Milieu
- Verplicht vak Ontwerpen van Duurzame Biotechnologische processen
- Major Specialisatie Energy and Sustainability
- Specialisatie Biodiversity and sustainability
- Research program Conservation Biology

Afkortingen

ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ANWB	Algemene Nederlandse Wielrijdersbond
BREEAM-NL	Building Research Establishment Environmental Assessment Method for the Netherlands
CML	Centrum voor Milieuwetenschappen Leiden
EEP	energie-efficiëntieplan
FA	Faculteit Archeologie
FR	Faculteit Rechten
FGGA	Faculty of Governance and Global Affairs
FGW	Faculteit Geesteswetenschappen
FSW	Faculteit Sociale Wetenschappen
FWN	Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen
GFT	Groente-, fruit- en tuinafval
GVO	Garantie van Oorsprong
IenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
LAssO	Leids Assessoren Overleg
LBSP	Leiden BioScience Park
LUGO	Leiden University Green Office
LUMC	Leids Universitair Medisch Centrum
MJA3	MeerJarenAfspraak Energie
OCW	Ministerie van Onderwijs en Wetenschap
PET	Polyethyleentereftalaat
PMD	Plastic verpakkingen, metaal en drinkpakken
SBB	Sustainable Business Battle
SCM	Strategische Communicatie en Marketing
SDE+	Stimulering Duurzame Energieproductie
SOZ	Studenten- en Onderwijszaken
UFB	Universitair Facilitair Bedrijf
UIL	Universitaire Inkoop Leiden
UR	Universiteitsraad
USC	Universitair Sportcentrum
VER's	Vrijwillige Emissierechten
VG	Expertisecentrum Vastgoed
VGM	Veiligheid, Gezondheid en Milieu
WKO	Warmte-koudeopslag

Gegevens over de rechtspersoon

BRIN-nummer 21PB

Universiteit Leiden
Rapenburg 70, 2311 EZ Leiden
Postbus 9500, 2300 RA Leiden
Telefoon 071 527 27 27

Het binnenwerk van dit jaarverslag is gedrukt op PaperWise. Papier van PaperWise wordt geproduceerd in fabrieken in India en Colombia die van grote betekenis zijn voor de ontwikkeling van die lokale gemeenschappen. Hier wordt geïnvesteerd in scholing en gezondheidszorg en het fabricageproces is gericht op veiligheid, voorkomen van verspilling en behoud van ecologie. Het papier wordt van landbouwafval gemaakt, de stengels en bladeren die overblijven na de oogst en dit is zeer duurzaam.

Het omslag is gedrukt op Cocoon: 100% gerecycled en gecertificeerd FSC® en voorzien van het Ecolabel van de EU.

De drukker heeft volledig afbreekbare bio-inkten gebruikt. Verder biedt het bedrijf in samenwerking met partner NatureOffice en de opdrachtgever de mogelijkheid om de CO₂-uitstoot van een order te compenseren via projecten in Togo en/of de Biesbosch. De Universiteit Leiden heeft gekozen voor de Biesbosch.

Universiteit
Leiden